

Г. ПОЛІКАРТЕНКО

**ОРГАНІЗАЦІЯ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ**

ПІДЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

НА ЧУЖИНІ 1951.

Г. ПОЛІКАРПЕНКО

**ОРГАНІЗАЦІЯ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
ПІДЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

IV. доповнене видання, за редакцією

Б. М и х а й л ю к а

diasporiana.org.ua

НА ЧУЖИНІ 1951.

Printed in Canada

П Е Р Е Д Н Е С Л О В О

“Організація Українських Націоналістів підчас другої світової війни” — (українські визвольні сили), оце вже четвертий раз дістається до рук українського читача. Вперше появилась вона цикльостильним виданням в 1947 році в одній з країн Західньої Європи і призначена була для нечисленного гурта людей. Завдання її було — дати короткий перегляд української революційної дії в часі другої світової війни.

Одначе дуже швидко показалаь потреба поінформувати про ці справи ширші українські громадські круги, щоб дати їм правдивий образ тих подій і розвіяти дим облудної партійної пропаганди. Тому ще того самого року появилась вона в іншій країні Західньої Європи під тим самим наголовком. Розхоплено її так скоро, що сьогодні обидва видання належать до бібліографічних рідкостей.

Вміжчасі частина насвітленого в ній матеріялу п. н. “ОУН у війні 1939—1945” була випущена фотографічним способом. Цей наклад вичерпався до кількох місяців від своєї появи.

Осьтак — небувалий в українському видавничому русі факт — впродовж одного року видаються три наклади одної і тої самої книжки і ще того самого року повністю вичерпуються.

Тепер, коли ми найшлися в нервово напруженій атмосфері напередодні нового конфлікту світового масштабу, більш як коли являється потреба пригадати собі визвольні зусилля часів другої світової війни, щоб, уникаючи помилок минулого, майструвати українську визвольну справу.

Тому випускаємо в світ ще одне видання цієї книжечки в переконанні, що сумний приклад сорокових років збереже український політичний світ перед трагічними помилками.

З другого боку, для потреб майбутнього історика українських визвольних змагань, необхідно зібрати фактичний матеріал, зберегти його і передати в зафіксованій формі. Сьогодні, 5 літ по війні і 10 від її початку, ще далеко не час виявляти всіх назвищ, подій і фактів. По більшій часті треба обмежитися до людей, що відійшли в засвіти, до фактів уже при іншій нагоді розкритих — тільки зібрати їх у систематичну цілість та в хронологічному порядку. Всежтаки багато нашлося ще такого, що його ця книжочка передасть пам'яті майбутніх поколінь.

Бо хоч як недавні ще ті часи, хоч як живо стоять ще вони всім нам, їхнім учасникам, перед очима — то всежтаки належать вони вже до історії. Чи ця історія повториться? Хочемо сподіватись, що ні, що буде це хоч сумний і трагічний, але замкнений і припечатаний розділ нашої історії і що в наше майбутнє можна глядіти з більшим оптимізмом.

Б. Михайлюк.

ВІД АВТОРА.

(Передмова до I. видання.)

Завданням цього нарису про українські визвольні сили підчас другої світової війни було хоч частинно кинути світло правди на події, що їх ми були свідками. Це спроба подати об'єктивний огляд на основі матеріалів і документів різних політичних партій і зокрема на основі відомих мені фактів та оповідань людей із різних політичних напрямків, які так чи інакше активно засягали до подій. Тепер ще не час ставити оцінку недавнього минулого на кін широкої публічної дискусії Нарис цей призначений для обмеженого числа українців, що їх доля поставила на чільні становища в наших політичних і громадських установах по цей бік залізної заслони. Досвід минулих років, хоч як би він був болючий — не сміємо поминати і залишати під порохом забуття.

До великої національної мети можна дійти тільки щирим зусиллям, оснований на християнській моралі, на відданості національному ділу, сполученим з розумом і відвагою. Для великої справи потрібні великі люди і великі чини.

Цього нарису я не хотів ще пускати в світ, бо він може ще надто сирий і неповний. І щоб не казали одні, що це писано на замовлення, за гроші, — а другі не докоряли: "а про нас і не згадав, а ми теж боролись..." і т. п. Але полеміка, що ведеться

вже майже від півроку на тему за чи проти консолідації українських політичних сил приневолити мене це зробити. Вважаю за потрібне, щоб трагічний досвід минулих років не забувався, і це основна мета цього нарису.

Мені не було суджено самому приймати активної участі в політичному житті за другої світової війни; я не належав і не належу до жадної української політичної партії (цим не хочу заперечити своїх політичних симпатій). Але це мені одночасно дає відвагу думати, що мій нарис буде більш об'єктивний, ніж як би його написав безпосередній учасник подій або член певного політичного угруповання.

I.

ПЕРЕДУМОВИ БОРОТЬБИ.

За нами лежить одна з найтрагічніших епох у житті української нації — епоха другої світової війни. Україна в цій війні зазнала чи не найбільше від усіх інших країн важких ран, знищення людности, плюндрування матеріальних і духових скарбів. Понісни кольосальні втрати, вона не осягнула державної незалежності.

Одначе треба відразу підкреслити, що Україна не була пасивною жертвою: навпаки, український народ виявив велику напругу духово-моральних та фізичних зусиль до того, щоб скинути ярмо окупантів. В цій його політ.-революційній активності, в пробудженні національної свідомости, в переході національно-свідомих одиниць до активно-революційного політичного діяння полягає один з найбільших набутків України у цій війні. І хто знає, чи не виявиться він уже в найближчих роках вирішальним для справи національного визволення.

Виробленню визвольно-політичної активности українського народу, доцільному спрямуванню його зусиль у визвольній боротьбі, присвятила себе ОУН. Для того розгорнула вона широко роботу і на тих землях, де націоналізм най-

більш був приглушений ударами терору — на Східньо-Осередніх Українських Землях, надавши таким способом українському націоналізмові повноту соборницького змагу.

В часи кольосальної технічної могутности армій, грандіозних мас війська, десятків тисяч танків і літаків, в часи, запліднені страхітливими технічними винаходами і позначені тоталітарною жорстокістю, ведення боротьби беззбройного народу повинно бути особливо відповідальним. Свідомість цього ввесь час присвічувала Організації Українських Націоналістів і визначила її політичну дію. Цим відрізнялася ОУН так від тих, що підтримували традиції “урядів”, нпр. УНР, але не наважувалися ризикувати собою в боротьбі на землях, як і від тих, що провоковані ворогом безвідповідально штовхали маси на шлях негативного, ні в якому напрямку непідготованого, і тому даремно скривавленого “повстання”, нпр. ОУНС (бандерівців). Мобілізуючи українську націю до затяжної боротьби, охороняючи її від самоспалювання, творячи найсприятливіші обставини для революційно-духового росту і для збереження національної субстанції, мужньо приймала ОУН на себе найтяжчі удари ворожого терору, підсиленого актами братовбивства. В героїчній боротьбі за українське майбутнє згинули на Рідних Землях шість членів Проводу Українських Націоналістів і тисячі членського активу ОУН.

Так виявила ОУН свою визначальну ролю у визвольній боротьбі останніх років. Тепер

уже можна кинути загальний погляд на діяльність ОУН за останні роки, оцінити цю діяльність і винести з неї досвід.

II.

ПЕРЕД ДРУГОЮ СВІТОВОЮ ВІЙНОЮ

Український нарід перебуває в тяжкій і страшній неволі, особливо в теперішні часи, коли внаслідок другої світової війни вся територія України опинилась під деспотичною рукою Москви за залізною завісою. Ледви чи найдеться хоч один державний муж на Заході, який би припускав, що люди, які виступають на післявоєнних конференціях Об'єднаних Націй, являються представництвом суверенного українського народу, а не поширеною делегацією Москви.

Справжня Україна, *Ukraina militans*, знаходиться або в кривавому підпіллі або на важкому вигнанні в безнастанній боротьбі за визволення свого краю і народу.

В такому стані Україна перебуває не від сьогодні. Від трагічної поразки гетьмана Мазепи під Полтавою 1709 р. український народ провадить боротьбу в двох площинах: підпільній і еміграційній — за свою незалежність і проти московської експансії, яка намагається послідовно винищити і позбавити всякої самобутності всі народи, що попали під ярмо Москви.

1917 р. з розвалом московської царської тюрми народів, що прийняла назву Росія — повстала Українська Суверенна Держава.

Одначе вона, ніким не підтримана, впала під напором нових московських орд, що прийняли маску большевизму і назву “Советського Союзу”.

Характерною ознакою московського народу є глибока зневага до західньої, європейської духової культури і власна система рабства, яку він з месіяністичним фанатизмом хоче прищепити зовнішньому світу і тим підсилити своє існування й експанзію. Не йде тут про зовнішню зброю; чи це буде специфічне московське православ'я, чи московський большевизм, чи панславізм. Не залежить їм ані на назві; Московія після 1709 р. прийняла назву Росія, а після 1917 р. “Советський Союз”.

Все це є лиш зміна тактики, що на їх думку по-перше зменшить опір поневолених Москвою народів, а по-друге ослабить держави, що є або можуть бути політичними конкурентами Москви на світовому форумі. Для України, що була насильно втягнена в “Советський Союз”, ця підступна метода, що під фірмою Української Советської Республіки створювала апарат на нищення самобутности України українськими руками, була ще гірша, ніж брутальні методи царської Росії. Україна була ізольована від культурного Заходу і була затроювана заразою матеріалізму і безбожництва. Перед українським народом повстала загрозна дилема: бути чи не бути. Треба було розбудити сили українського народу в самому його нутрі в найважчих умовах тоталітарної большевицької окупації, щоб він не загинув духово і фі-

зично. Конечним було не лише боротись проти терору окупанта, але рятувати народ, від духової загибелі та тим самим зміцнювати фронт європейсько-християнського світа проти матеріалістичної, безбожницької і імперіялістичної Азії, що підмінювала весь світ інтернаціональними гаслами.

І український нарід, роздертий після першої світової війни між чотири займанщини, станув увесь до боротьби. Ціль була одна: визволення цілого народу і побудова незалежної української держави в новому світі свободних держав, свободних народів.

Після ризького договору 1920 р. ще довго лунали бойові відголоси партизанських сутичок в українських лісах і степах. Та було що раз більш ясне, що відкрита партизанська боротьба в часі миру, без підтримки з-зовні, в умовах тотальної советської держави — безвиглядна. І бійці за свободу почали переходити на методи збройного політичного підпілля.

Цей напрямок боротьби оформився найбільш організовано на Західніх Землях Українських Земель, що перебували тоді під польською окупацією. В цій частині України, що найменше зазнала розкладного впливу Москви, можна було найкраще поставити цю боротьбу а самостійність і підготовити кадри для остаточної боротьби з Москвою. Виявом того була широка, тайна Українська Військова Організація (УВО) під веденням полк. Євгена Коновальця.

За дуже короткий час УВО стає виразником чинної боротьби українського народу за свою свободу, а після смерті С. Петлюри полковник Коновалець стає тією постаттю, на яку звернені очі не лише бойовиків, але й значної частини українського народу. Його і закордонні чинники вважають провідником українського народу, бо УВО не обмежилось у своїй акції до української території, окупованої Польщею, але охоплює всі чотири займанщини, виконуючи так єдиний фронт боротьби і формуючи єдиний духовий провід.

Ясна річ, що не все українське життя перейшло в підпілля. Воно в тій чи іншій формі виявляє себе й легально. В Польщі і Чехословаччині були навіть легальні політичні партії, але тим стрижнем, довкола якого єднались всі активні сили, була УВО.

Вороги намагались зломити її силу. Використовували для того і легальні партії і терор, але здоровий інстинкт народу й політична зручність проводу УВО до поважніших конфліктів не допускали.

Найскоріше цю справу рішили большевики. Бачучи, що здоровий інстинкт народу використовує всі, хоч і не великі, можливості УРСР, щоб скріпити українство, вони почали ліквідувати все українське, до масового винищування населення голодом і розстрілами включно.

Поляки старалися викопати пропасть між легальним і підпольним українським світом. Старалися нацькувати партії, старались використати уряд УНР, намагались втягнути в цю

акцію українську Церкву, в першу чергу греко-католицьку.

Та на чолі греко-католицької Церкви стояв один з великих мужів церковної історії, Митрополит Андрей граф Шептицький. Цей великий ревнитель греко-католицизму був гарячим патріотом. Тому, хоч назовні він мусів сепаруватись від підпілля — в дійсності стояв з ним в найближчих зв'язках. Палата і город гори св. Юра у Львові були не раз і не два пристановищем підпольників. І не випадково полк. А. Мельник, Провідник УВО на ЗУЗ, після виходу з в'язниці стає управителем дібр митрополії і співробітником митрополита Шептицького в багатьох справах.

Українська революційна боротьба набирає що раз ширших форм. Виникає потреба оформити її ідеологічно і програмово. Тому 1929 р. відбувається I. Конгрес Українських Націоналістів, що замінює УВО в політичну ОУН.

Українська політична боротьба вивершується. З чисто військової вона стає могутньою течією боротьби за політичне, моральне й соціальне визволення українського народу з-під панування окупантів, а в першу чергу большевиків.

Зв'язок УВО а потім ОУН з митрополитом Шептицьким — в першу чергу через полк. А. Мельника, — не був випадковим. Це був натуральний союз в боротьбі за Велику Правду. Церква, а передусім митрополит Шептицький, виразно бачили, що єдиний конкретний союзник в боротьбі за християнське обличчя Укра-

їни проти заливу московського безбожництва — це ОУН. А ОУН знала, що хоч Церква не може безпосередньо і відкрито стати по її боці, то всеж це натуральний союзник. Хай навіть священник буде проти революційних методів, то всеж він буде за правду проти неправди, за віру проти матеріалізму, за соціальну справедливість в ім'я рівності всіх перед лицем Господнім.

Тому то, коли після розв'язання Пласту стала актуальна справа оформлення молоді організацією, що не лише давала б релігійне виховання, але й вводила б молодь у життя, вчила б її гієрархії вартостей в дусі католицької Церкви — повстає молодеча організація католицької молоді "Орли". "Орли" своїм коренем сягають в травневі дні 1933 р., в час великої релігійно-національної маніфестації на Західніх Українських Землях, що відбулась під назвою "Українська Молодь Христові". Святкуючи тисячдевятсотлітній ювілей Смерти і Воскресення Христа Спасителя, годі було не піднести всенароднього протесту проти безбожницької большевицької системи в Україні: саме 1933 р. внаслідок московської політики вимерли голодовою смертю мільйони населення України. Щоб не обмежуватися тільки до самої маніфестації, а глибше вкорінити протибольшевицький рух, виникла думка оснувати ідеологічну організацію української молоді, що в противенстві до комсомолу мала виховувати українську молодь на твердих основах християнської моралі. Ідею цієї організації тре-

ба в першу чергу приписати єпископові Іванові Бучкові, а один із батьків її був полковник А. Мельник, що очолював Головну Раду Товариства “Орли”. На цьому становищі полк. Мельник був від початку діяльності “Орлів” аж до часу свого відходу на пост Голови ПУН після смерті полк. С. Коновалця. (За те його атакували не лише підозріло-ліві елементи, але й згодом “бандерівці” назвали його за це “зрадником революції”.) Товариство “Орли” виконало значну працю серед молоді і його ідеї поширились на Волинь, Холмщину, Підляшшя і Закарпатську Україну.

Тон українського політичного життя на Західніх Українських Землях визначала ОУН. Хоч і чужі і свої намагались заперечувати її впливи, значення і сили — все ж усі українці в глибині душі клали свої надії на ОУН та на її провідника полк. Коновальця — як на єдину силу, що могла рішально заважити на теренах подій, що нависли над Європою.

Таке відношення сил в українському народі знав дуже добре ворог. Тому 23. травня 1938 року в Ротердамі падає від московської бомби полк. Євген Коновалець.

Керму української визвольної справи перебирає на підставі заповіту покійного, його найближчий співробітник від 1917 р. полковник Андрій Мельник. Під його кермою входять українські революційні сили в період II. світової війни.

III.

КАРПАТСЬКА УКРАЇНА

Початок кожної війни припадає не на момент її формального оголошення, а скоріше на момент остаточної рішеності її провадити і відповідної політичної підготовки до неї. Так само і друга світова війна почалася не з вересня 1939 року, а ще тоді, коли остаточно монтувався бльок держав Осі (Німеччина-Італія-Японія) та їх сателітів і остаточно формувалися випадові бази для війни.

І саме один із перших актів стратегічного скріплення держав Осі був акт спрямований проти українського народу — вирішення Віденського арбітражу з дня 2 листопада 1938 року про віддачу частини Карпатської України мадярами, а потім, у березні 1939 року, окупування Самостійної Карпатської Української Республіки Мадярщиною, за мовчазною згодою і моральною підтримкою Німеччини. Був це політичний крок Італії й Німеччини, розрахований на те, щоб: 1) остаточно прихилити на свій бік Мадярщину коштом інтересів українського народу; 2) заспокоїти Польщу і Румунію, що, тримаючи під своїм гнітом Західні Українські Землі та українську Бесарабію й Буковину, боялися самої згадки про українську самостійність; 3) був це з боку держав Осі також галянтний реверанс у бік Советського Со-

юзу, який з тривогою поглядав на маленьку Карпатську Україну і був занепокоєний гаслом національної суверенності, що його героїчно виставили в політиці маленької держави українські націоналісти, проголошуючи перед усім світом українську самостійність і соборність, як ідеал усього українського народу.

Кремль і Польща боялись, що може скластися така міжнародня ситуація, коли з терену маленької Карпатської України, величезної притягальної сили ідея української державности буде випромінювати на цілість українського материка і розірве “зворушливу дружбу” Москви-гнобительки й України-пригнобленої.

В таких умовах, коли жадна країна не піднесла голосу на захист державности Карпатської України, здавалося б, мала вона відразу впасти під ударами хижака-сусіда. Одначе сталося зовсім не так. Мініатюрна українська республіка боронилась перед малярською навалою довше, ніж Франція в 1940 році боролася проти Гітлера. В боротьбі із стотисячною армією малярських гонведів, модерно озброєною, п'ятнадцятьтисячні сили Карпатської Січи, озброєні пістолями і рушницями, зрідка кулеметами, а іноді позбавлені будьякої зброї, відступали із затяжними боями, завдаючи важких втрат ворогові, і потрясли світ своєю відвагою.

“Чому Січ продовжує таку безнадійну боротьбу? Чому армія зустрічає стільки перешкод у здобутті території, яку боронять вояки-аматори?” — здивовано запитував “Нью-Йорк-

Таймс". А польське "Слово Народове" констатувало: "В Польщі догадувалися, що чехи без боротьби не віддадуть своєї незалежності, а Закарпаття перейде до Мадярщини без боротьби. Тимчасом січовики ще б'ються, а в Чехії не пролунав ані один стріл".

Те, що дивувало чужинців, було патосом визвольної боротьби, розгорнутої на Карпатській Україні Організацією Українських Націоналістів. Лише на основі глибинного світоглядного націоналістичного переформування передового елемента Срібної Землі, лише на основі заповнення мас яскравими, щирими й безкомпромісовими кличами націоналізму можлива була запекла героїчна боротьба.

Своє відродження Карпатська Україна завдячувала в значній мірі націоналістичному рухові, що рішуче будив карпатських українців зі стану вікової летаргії через "Просвіти", школи, "Січі", кооперацію й виховував з них повноцінних українських громадян. ОУН перед другою світовою війною виросла тут на наймогутнішу динамічну силу.

З цього погляду переломовим був рік 1937 — рік національних з'їздів і маніфестацій. В цьому році святковано 900-річчя проголошення Ярославом Мудрим Діви Марії Покровителькою України.

1938 рік знаменує нове піднесення націоналістичного руху. В березні по всій країні урочисто масово відзначається свято Тараса Шевченка. Відбуваються страйки по школах на знак протесту проти вживання москвофіль-

ських підручників. “Свобода”, орган народньо-християнської партії, полемізуючи зі соціал-демократами, пише: „Так, інтернаціональні панове, ми будемо войовничим органом усіх нас об’єднуючого українського націоналізму”.

Чеські переслідування національно - визвольного руху з 1938 роком зростають. Над Чехо-Словащиною нависає невблаганий п’ястук Німеччини. І в цей час вона на Карпатській Україні пожинає плоди свого окупантського панування, визиску і гноблення українства руками мадярсько настроєного жидівства, мадярського поміщництва і москвофілів; українство стає на плятформу безкомпромісово-націоналістичної боротьби за самостійну державу. Українська Центральна Народна Рада, об’єднуючи довкола себе найширші маси, уосіблює всенародність політики українського націоналізму. Остаточо крахують на Карпатській Україні всі ті партії, що протиставили себе українському націоналізмові. За націоналістами йдуть партії: аграрна, соціалдемократична, усіма силами віддаючись розбудові національно-державницького життя.

В Галичині та в усіх країнах європейського й американського континентів ОУН розгортає широку пропаганду за державне усамотійнення Карпатської України. Народ і уряд Карпатської України, перемагаючи терор польських і мадярських банд, паралізуючи централістичні заходи чеських поліційних і військових чинників, готується до перетворення Карпатської України в Самостійну Республіку. Карпатська

Січ творить дисципліновані військові відділи, яким, через опір чеських урядовців, бракує тільки зброї. Розгортається на всю широчінь культурно-освітня, господарська діяльність, комунікаційне будівництво. Державно-творчий патос мас не знає меж. Це справжня народо-владна держава. Жадних обмежень корисної для суспільства ініціативи. Як найширша участь мас в державнім будівництві. Широки повновласті місцевих органів самоврядування. А над усім цим владний імператив національної дисципліни, сувора сконцентрованість усіх зусиль в напрямку досягнення самостійної державности. Ніхто й не думає про те, щоб обмежитися лише рамками Карпатської України: перед кожним стоїть велична ціль боротьби за Соборну Україну.

З Галичини, Буковини, європейської й американської еміграції, часто нелегально продираючись через кордони, прибувають українські націоналісти, щоб віддати себе на жертвенну службу українській державі.

Зв'язаність національно-визвольного руху з українським націоналізмом підкреслюється українськими масами на кожному кроці, навіть зовнішньо. Скрізь вивіщуються націоналістично-бойові тризуби, традиційні гасла революційного самостійництва видно в лавах маніфестантів, по установах. Націоналісти, наділені загальним довір'ям мас, очолюють усе державне життя.

Народження нової держави на європейському континенті, при тому держави, що таїть

у собі зародок революційного перетворення сходу Європи, заворушила світову опінію. Численні кореспонденти центральних органів світової преси їдуть у Карпатську Україну. Безліч кореспондентів звертається до представництв "Української Пресової Служби" у Відні, Парижі, Лондоні, Берліні, Мадриді, Нью Йорку по матеріали. Через кілька місяців українська проблема не сходить зо сторінок світової преси. Націоналістична пропаганда використовує це в тому напрямку, що справу Карпатської України тісно пов'язує з висвітленням минулого, сучасного і майбутнього всього українського народу, підкреслюючи волю до боротьби за самостійність і соборність.

Одначе широка популяризація в міжнародно-політичному світі ідеї українського визволення, приклади титанічного героїзму, що їх побачив світ, не привернули жодної світової потуги на бік Карпатської України.

Державницький чин Закарпаття проте змобілізував внутрішньо українство, де б воно не було. Він переводив його в стан мобілізаційної готовости перед обличчя грядучих подій. Це вимагало, щоб українські сили в Карпатській Україні виявили себе гідно й героїчно навіть в найтрагічнішій ситуації.

Польські і мадярські терористи раз-у-раз переходять кордон, і лише безмежна хоробрість слабо озброєних січовиків рятує становище.

В першій половині березня 1939 року Словаччина проголошує свою незалежність. Мадярщина висилає до уряду Карпатської Укра-

їни ультимат: негайно передати країну під мадярську окупацію. Чеські залоги готуються до відвороту додому, а військові чеські чинники таємно обіцяють мадярам відійти без опору за умови дозволу вивезення зброї й військового майна. Всі домагання Січи до чехів видати зброю кінчаються безуспішно.

В таких умовах Сойм Карпатської України проголошує незалежність Республіки. Як висловився на урочистому засіданні Сойму один з послів, Карпатська Україна повстала “як незалежна держава нормальним конституційним шляхом, з волі одинокого компетентного чинника, з волі законодавчого Сойму Карпатської України”. Так на практиці виявилось поєднання українського націоналізму з народоправством.

Характеристичним було ставлення німецьких чинників до визвольної боротьби на Карпатській Україні. До серпня 1938 року німецькі газети називали Карпатську Україну “Карпатен-Руслянд”, а після проголошення самостійності німецький консуль д-р Гофман від імени своєї держави звернувся до української влади з порадою піддатись мадярам. Він дістав відповідь, що в лексиконі українських революціонерів нема слова “піддатися”.

З метою здобуття зброї майже неозброєні січові відділи роблять наглі напади на чеську армію й жандармерію. Несподіваність нападів, добра бойова вишколеність січовиків і деморалізація серед чехів привезли до того, що напади здебільшого вдавалися.

Спішно озброювані частини відходять на мадярський фронт. В бойових обставинах члени і членкині ОУН, всі змобілізовані на фронт, виявляють себе в числі кращих героїв-борців, зафіксовуючи своєю кров'ю авангардну роллю ОУН у визвольній українській боротьбі. Тоді падають на полі слави Блестів, Михайло Колодзінський (був відомий давніше під прізвиськом Кум, а в Карпатській Україні під прізвиськом Гузар), Коссак-Тарнавський і багато інших. Переможці застосовують до усього українського шалений терор. Тюрми і концтраки заповнюють українськими революціонерами. Концентраційні табори коло Ніредьгази нічим не уступають німецьким концтракам. Терновий вінок кадетника другої світової війни першими дістали українці.

В однім із підсумків подій на Карпатській Україні читаємо: “Карпато-Українська Держава, перед обличчям смерті, витримавши пробу вогню, доказала, що українство є відповідальне лише собі. Карпато-Українська Держава була може останньою перевіркою сил перед великим наступом, що веде до брами столиці . . . Карпатська Україна наблизилася час. Вже передчувається близькість Києва”. (Збірник “Карпатська Україна в боротьбі”.)

Тези жовтневої конференції ОУН значення подій в Карпатській Україні окреслюють такою формулою:

“Пробуджена зі сну українським націоналізмом, Карпатська Україна стала до державного будівництва в час чеської кризи в 1938—

1929 роках. ОУН дала тут кадри й концепцію розгорнення всього життя, вишколення суспільно-політичних працівників і когорти січовиків, що перші в Європі, через героїчні бої з мадярами, заперечили своєю кров'ю німецьку імперіялістичну концепцію упорядкування нової Європи."

IV.

II. ВЕЛИКИЙ ЗБІР УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

Передчуття близьких воєнних подій диктувало потребу негайного переведення Великого Збору Українських Націоналістів, що його готував ще сл. п. Євген Коновалець, але не встиг перевести через свою трагічну загибель.

Великий Збір Українських Націоналістів відбувся в кінці серпня 1939 р., перед самим початком воєнної хуртовини, так, що дехто з учасників Збору через розгортання воєнних операцій вже не встиг повернутись до Краю.

На Великому Зборі були присутні представники Східньо - Українських Земель, Галичини й Волині, Буковини й Бесарабі, Карпатської України, Зеленого Клину, націоналістичних організацій Північної Америки, Канади, різних теренів європейської еміграції та ряд відповідальних осіб із націоналістичного активу.

Заслухавши заповіту Є. Коновальця, яким покійний Вождь висловлював свою волю бачити в ролі свого наступника, на чолі націоналістичного руху, полк. Андрія Мельника, ВЗУН одностайно приєднався до цієї волі Вождя. Всі учасники ВЗУНУ-у склали присягу новому голові ПУН та Ідеї націоналізму.

(Серед тих, що склали присягу були і лідери бунту, Я. Стецько і Йосип Тюшка).

Великий організаційний досвід і теоретичні здобутки ОУН досягнені впродовж десятих років, стали підґрунтям для зміни в устрої й програмі ОУН. Другий Збір затвердив нову програму і новий устрій опрацьованні відповідними підготовчими комісіями. Також було схвалено звіт з діяльності ПУН за попередні роки. По цьому полк. А. Мельник покликав новий склад ПУН-у.

В реолюціях Другого Збору були, між іншим, як основні твердження такі точки:

“Українські визвольні змагання всеціло підметні в своїй основі й незалежні від кожного укладу міжнародних сил. Ніколи і в ніякій ситуації не піде український націоналізм на компроміси із займанцями України, вбачаючи можливість спільного діяння тільки з тими народами, що респектують ідею українського державного і соборницького визволення.

ОУН вважає себе відповідальною перед історією за долю української нації. ОУН поборюватиме безоглядно всі ті українські групи, що йдучи в розріз з єдиною визвольною політикою українського націоналізму, наноситимуть шкоду українській нації”.

Всі ухвали ВЗУН-у, по докладному їх обміркованні, були одностайними. Атмосфера виключної пошани і довір'я до полк. А. Мельника охоплювала всіх присутніх. Ні один голос спротиву не піднісся.

Учасник Великого Збору Ярослав Стецько-Карбович, що кілька місяців по тому зрадив Організацію, в момент по скінченні ВЗУН, писав:

“Ми йдемо з повним і беззастережним довір’ям до нашого вождя Андрія Мельника на нові затяжні бої..... Ми додержимо ту присягу, яку ми йому зложили... Смерть Євгена Коновальця з’єднала нас, а не роз’єднала, як цього бажав Кремль, убиваючи його..... Коли ми, глибоко зворушені, повторяли слова присяги: Вірність, Хоробрість і Послух присягаємо нашому Вождеві”, то це не був пустий звук, а голос душі революціонерів, особливих людей, відданих на життя і смерть своєму новому Вождеві”. (Націоналістична Пресова Служба, 1 вересня 1939 р. ч: 41).

В збірнику “Ідея і Чин”, бюлетені ідеологічної референтури Проводу Українських Націоналістів, з дня 1 січня 1940 року, що виходив за редакцією Ярослава Стецька, на той час виконуючого обов’язки ідеологічного референтура і який то Стецько під псевдонімом Зиновія Карбовича заповнив половину його змісту, читаємо на стороні 5 в статті “Він завжди був.....”:

“В жовтні 1939 року прийшов новий Вождь — Ним призначений і затверджений недавно Великим Збором Українських Націоналістів. З вірою в ідею та з довір’ям до нового Вождя, Андрія Мельника, йдемо ми назустріч подіям. Це ж колишній Крайовий Командант УВО. в’язень окупаційних тюрем, якому не чуже ре-

волюційно - підпольне життя. Він розуміє душу революціонерів та її горіння Ідеєю...

Тією боротьбою нині керує Андрій Мельник, наступник Євгена Коновальця. Вождь загинув, хай живе Вождь!"

Здавалося, ніщо не віщувало розколу в ОУН. Але минуло лише кілька місяців від моменту Великого Збору, як сили руїни почали підступно діяти в Організації, несвідомо виконуючи цим чужу волю й реалізуючи чужі пляни.

ПУН стоїть на сторожі принципу незалежності української політики від чужинних чинників. З самого моменту виникнення ОУН, всі, кому був прикрий розріст націоналізму і його зміцнення в українських масах, ширили наклепи про впливи на український націоналізм чужих ідеологій. ОУН нещадно викривала такі наклепи. Про принципову відмінність природи українського націоналізму від італійського фашизму писав Є. Онацький ще на початках існування ОУН (див. журнал "Розбудова Нації"). В 1931 р. ПУН на сторінках "Розбудови Нації" опублікував повідомлення, в якому категорично зазначалася суверенність позиції ОУН супроти німецького націонал-соціалізму ("Розбудова Нації", листопад - грудень 1931, ст. 300 - 301). В книжці В. М. "Реальна чи визвольна політика", виданій 1933 р. також докладно підкреслювались і переконливо доводилися самостійність і незв'язання українського націоналізму з чужими доктринами. О. Ольжич 1936 року в статті, надруко-

ваній в “Обрях” гостро відмежував український націоналізм від фашизму і націонал-соціалізму:

“Великі ідеї родяться живцем в муках, велика духовість може повстати лише з напруженого змагання, що випробовує її силу. Італійський фашизм надто легкою ціною перейшов до влади, не створивши кривавого геройського міту Німецький націонал-соціалізм так само занадто стратегічно опанував державу. До того в ідеології гітлеризму стільки залишків 19-го століття, як природознавчий матеріалізм расової теорії і тому подібне, а в практиці стільки кон’юнктуральности, опортунізму та звичайної облуди. Залишки дволикої облудної фрази і рутини ліберального світу надто супроводять шлях цих націй Українська нація натомісць єдина має свій свіжий кривавий міт, що в інших народів губиться найближче в 19 столітті . . . В цьому забезпечення великого змагання для новонародженої української духовости, безпека засвідчення чином і жертвами проголошеної віри”.

1936 р. М. Сціборський на сторінках газети “Українське Слово” (Париж) висміяв тих короткозорих людей, які вірять у великодушність Гітлера щодо України і підкреслив, що український націоналізм з огляду на свої принципи, не має і не може мати “пронімецької політики”. В книзі “Україна і національна політика совєтів” Сціборський писав:

“Головною темою совєтських урядових виступів, промов на різних з’їздах і пресових стат-

тей є провокативне зв'язування українського руху з Німеччиною... Самозрозуміло, що (за московськими версіями) провідники українського націоналізму — це тільки продажні агенти і шпигуни німецького імперіялізму та “закляті вороги трудового народу”, а самий український націоналістичний рух — це лише “ганебне знаряддя Гітлера”... Для чого сталінізм усе це робить? Адже сумнівно, чи сам він вірить в успішність цієї наївної брехні серед українських народніх мас... Ці версії призначені для інших завдань. Кричачи весь час про загрозу відірвання України від ССРСР при допомозі зовнішніх чинників, сталінізм насамперед хоче ще більше піднести “температуру” московського націоналізму і озброїти психологічно як проти українського визвольного руху, так і проти небезпечних Москві зовнішніх сил. Крім того, ця пропаганда має для советської влади велике значення в її зовнішній політиці.

Зв'язуючи в ній українські визвольні змагання з Німеччиною (а останніми часами з усім антисовєтським бльоком націоналістичних держав — Німеччиною, Італією, Японією), вона цим способом намагається зменшити вагу самої української проблеми в певній частині міжнародньої опінії, представити її як штучний, позбавлений органічного ґрунту, витвір випадкових зовнішніх обставин та зробити її непопулярною в тих державах, що мають свої власні причини ставитися неприхильно до політики Німеччини або всього антисовєтського

блюку. Годі ховати, в сучасному зближенні деяких європейських держав із ССРСР і в їх спільній політиці “неподільного миру”, чималу роль грає й українська справа. Засліплена московськими провокаціями опінія цих держав розглядає майбутність України тільки в двох можливих площинах: або неподільної частини советського “атєчества”, або “німецької кольонії”... Цей хибний примітивний погляд стрічаємо навіть у поважних урядових пресових органів закордоном. Перебуваючи під впливом московських провокацій, деяким закордонним обсерваторам положення на Сході Європи, як видно, ще тяжко належно пояснити, ще тяжко прийти до найбільш простого і логічного висновку, а саме — що українська проблема є органічним виявом української нації та її природнього гону до самостійного життя; що ця нація має всі потрібні історичні, культурні, політичні й економічні дані бути самостійною державою. В з’ясуванні й популяризації цього факту — лежить, нам здається, головне завдання сучасної української пропаганди закордоном”.

Гідна постава Сціборського до німецького, як і до всіх інших чинників, не була, розуміється, лише його особистою поставою. Сціборський був членом ПУН-у і висловлював погляди ПУН-у. ПУН добре розумів і передбачав напрямні німецької політики щодо України. За вказівкою генерала М. Капустянського для всіх членів ПУН-у були зготовлені і розіслані переклади відповідних розділів з по-

літичної гітлерівської літератури (“Майн Кампф”, тощо), в яких говориться про колючі німецькі пляни щодо Сходу Європи.

В серпні 1939 р. Гітлер склав угоду із Сталіном. Дані ОУН свідчили, що Гітлер обіцяв Сталінові відступити для СРСР Західньо-Українські Землі. В момент проголошення війни Польщі, агенти німецького уряду звернулись до полк. А. Мельника з пропозицією організувати повстання на Західньо-Українських Землях і для того видати заклик - відозву до українців. Полковник А. Мельник категорично від цього відмовився. Натомість з початком війни видано було відозву протилежного змісту, в якій зазначалось, що час збройного виступу українства ще не прийшов. Коментуючи ці події журнал “Пробосм” писав:

“Беручи перед історією відповідальність за долю України ПУН поступив так, як диктувало йому сумління і політичний розум. Наша боротьба за останніх 20 років настільки освідомила й зорганізувала націю, настільки піднесла революційну натугу українських мас, що тільки МИ вирішимо, коли наступить година до остаточного збройного виступу. Накинути Україні таке рішення українські націоналісти ніколи не дозволять у догідну для других, а не для нас хвилину”. (“Пробосм”, 1939 рік, ч. 17, ст. 174).

Як відомо, на початку війни ОУН мала в своїх руках і під своїм впливом більшість українських газет так в Західній Європі, як і за океаном, в Новому Світі. З вибухом війни пов-

стало відповідальне завдання — зорієнтувати пресу в подіях і дати їй вихідні точки для пропаганди. Для цього “Націоналістична Пресо-ва Служба” 1 вересня 1939 р. видала і розіслала по всьому світі в редакції націоналістичних і прихильних націоналізмові органів інструкцію. В ній наголошувалися, між іншим, такі постанови:

- а) Українські визвольні змагання є власно-підметні і на їх мету і засади не може мати впливу ніяка міжнародня ситуація Виступимо тоді, коли для цього буде найдогідніша хвилина. Негайний виступ з вихом війни був би напевно в інтересі сторонніх сил — але націоналісти дали зайвий раз доказ про самостійність їхньої політики;
- б) У світі знають, що Кремль рахує на те, щоб скривавилася решта Європи у взаємній різні і тоді Москва схотіла б кинутися на слабшого, зглядно на обидва знесилені війною бльоки. В такій ситуації українські визвольні змагання, спрямовані проти Москви, не перестануть бути фактором міжнароднього значення;
- в) Можуть стрінути нас в найближчому часі важкі удари. Визволення сорок'ятимільйонної нації, що своєю проблематикою пов'язане тісно зо стільки різними інтересами й прямиваннями — не може бути легке . . .
- г) У звітуванні про європейську війну додержуватися об'єктивного становища не бе-

ручи, по змозі, нічєї сторони. Постійно актуалізувати московську скриту гру на згубу світу і виказувати, що це є “той третій, який радіє”.

Пакт Гітлера зі Сталіном не заскочив ПУН, але дав змогу пропаганді ОУН ще раз підкреслити незалежність становища українського націоналізму і ще раз показати людям, політично невиробленим, що в українській політиці можливе тільки таке незалежне становище. М. Сціборський у статті “Кінець однієї провокації” писав в пражському “Пробосм”:

“Краще пізно як ніколи” . . . Ця пословиця цілком підходить до недавньої заяви канцлера Гітлера, що він не має жадних зобов'язань супроти українського народу. Як реалісти в політиці, ми ніколи самі не переоцінювали намірів канцлера Гітлера відносно України і на них своїх розрахунків не будували. Проте, згадана заява, зложена так ясно й недвозначно та ще й після заключення німецько-советського пакту і відступлення Німеччиною Москві Західної України — має свою вартість. За цим канцлер Гітлер сам нарешті спростував одну злісну провокацію, яка — ніколи на ділі не відповідаючи правді — тим не менше впродовж довгих літ не тільки завдавала українській справі багато труднощів, але й понижувала гідність української нації. Маємо тут на увазі провокацію, ніби Україна — це “вігадка” Німеччини і політичне знаряддя її імперіалізму.

Історія повторюється!... Не від нині існує злонамірна тенденція представляти український визвольний рух не як органічний вислід самого факту існування великої української нації, а як штучний витвір різних міжнародньо-закулісних “інтриг” — зокрема німецьких. Цю легенду про “німцями вигадану” Україну створила ще царська Росія з подвійною метою. По-перше — щоб у цей спосіб підірвати віру в життєвість української ідеї серед самих українців, по-друге — щоб мати водночас “законні” підстави для переслідування найбільш із них упертих і непримирних. Під впливом Росії такі викривлені погляди на українську справу ширилися й закордоном... Провокаційна акція Москви звертала при цьому своє вістря головним чином супроти тієї ідейної, духової й політичної сили поневоленого українського народу, яка для Москви особливо небезпечна, а саме — проти українського націоналістично-революційного руху. Обріжуючи український націоналізм, як сліпé знаряддя німецької політики, большевицька пропаганда водночас намагалася причепити йому марку “гітлеризму”.

В цій же статті М. Сціборський гостро виступає проти українських клік, що спекулювали українською справою перед чужими чинниками, а також картає тих наївних українців, що чекали від Німеччини “манни небесної”.

Про них Сціборський пише:

“Вони свято вірили, що Гітлер навіть побідати не сяде, а відразу закачає рукава та зачне “робити” для них Україну. Безкритичні,

не посідаючи знань, потрібної культури, політичного і життєвого досвіду, не вмючі відрізнити гарних слів і гасел від жорстоких законів реальної політики, — забуваючі стару, як світ правду, що історична і політична суверенність кожної нації безпосередньо залежить від рівня її ідейної і духової незалежності — вони гадали, що досить замалпувати чужі слова й зразки, як справа України вже буде полагоджена!... Український націоналістичний рух завжди стояв осторонь як від спекуляцій, так від дитячих захоплень в політиці...”

Треба мати багато революційної мужности, щоби в умовах німецького натиску, в Празі, в журналі, що його розсилано в різні кути земної кулі, в листопаді 1939 року писати і друкувати такі речі.

На початку 1940 року до Європи прибув державний підсекретар США Сумнер Веллес, що дістав від президента Рузвелта доручення зібрати інформативний політичний матеріал в європейських центрах. Цю нагоду використав ПУН, передавши міністрові Веллесові листа, в якому коротко висвітлював політичні настановлення українства. Лист мав такий зміст:

“Ініціатива Президента Сполучених Держав м-ра Франкліна Д. Рузвелта простудіювати передумовини справедливого миру в Європі та довірення Вам цього важливого завдання — зустрілися з переконаним бажанням українців, щоб у теперішньому конфлікті Ваша країна, згідно з її традиціями, конструктивно при-

чинилася до дійсного uzдоровлення відносин на нашому континенті. Провід Українських Націоналістів висловлює Вам, Пане, в імені українців, найщиріші побажання успіху у Ваших відповідальних студіях нерозв'язаних ще європейських проблем, серед яких і українська проблема займає своє місце. Українці свідомі свого права домагатися, щоб світ дивився на їхню визвольну боротьбу, як на вповні незалежний від сторонніх чинників, власнопідметний змаг за державне існування 45-мільйонної нації, що тепер у переважній своїй більшості знаходиться під комуністичним пануванням ССРСР. Ця боротьба провадиться в ім'я законного права нації на суверенне життя в етнографічних межах. Тому українці ніколи не погодяться на ніяку залежність від Росії і вважають також рішуче неприємливою для себе та суперечною з цілями направлення відносин у Східній Європі відбудову т. зв. Великої Польщі коштом земель українців, що мали нещастя знайтися, після світової війни в межах Польської Держави. Ми переконані, що не розминемося й з Вашою думкою, коли ствердимо, що теперішня європейська криза повстала внаслідок цілої низки причин духового й матеріального порядку, які зв'язані з усім європейським континентом. Справа замирення Європи неподільна і тривале заповнення миру неможливе шляхом часткової розв'язки проблем Заходу без одночасної напрари відносин на Сході Європи. Тому ми дозволяємо собі звернути Вашу увагу на ту важливу ролі, що припадатиме

майбутній суверенній Українській Державі, спертій на ідеалах національної свободи, культури й правовости, як необхідному факторові з-поміж низки інших, що — після закінчення теперішнього конфлікту — мають запевнити політичну рівновагу сил.”

Як бачимо, у сфері зовнішньо-політичного та ідеологічного діяння ПУН не був обтяжений жадними симпатіями і шукав опертя для української самостійницької політики в різних напрямках. Подібно діяли окремі чільні діячі українського націоналістичного руху.

На початку 1940 року проф. А. Грановський, Голова Організації Державного Відродження України (США), подав послам Великобританії і Франції листи, присвячені українській визвольній боротьбі. У відповідь дістав повідомлення, в яких його сповіщено, що посольства переслали ці листи до своїх урядів.

Тоді ж таки в одному з чисел американського квартальника “Ворлд Афферс” проф. Грановський видрукував свою працю “Питання Самостійної України”.

Солідний бельгійський журнал “Ревю економік інтернаціональ”, у березневій книзі 1940 р. вмістив велику політично-економічну студію М. Сціборського, присвячену українській проблемі. Французькою та англійською мовами виходять книги М. Сціборського “Україна в цифрах”, англійською мовою праця тогож автора “Україна й національна політика Советів”, а також праці іншими мовами.

Націонал-соціалістичному урядові Німеччини було ясно, що ОУН під керівництвом ПУН-у ні в якій мірі не піддасться німецьким впливам.

Не менше ясным було й те, що ОУН становила могутню, монопольну українську силу, так на Західньо-Українських Землях, як і на всіх еміграційних теренах. Українські партії здебільшого зникли, а де цього ще не сталося, перебували в глибокому відступі. Кращі елементи з різних партій влилися в ОУН. Широке громадянство безапеляційно визнавало авторитет ПУН-у і йшло під його духово-політичну керму. Лише незначні групки-кліки, відкинені набік, злобно вишкірялися на революційне самостійництво, безуспішно сіяли інтриги і наклепи. Авторитет полковника А. Мельника високо підносився не лише Організацією, але впливовішими чинниками в українстві поза ОУН. Так, єпископ Іван Бучко в своєму виступі перед українськими емігрантами в Америці високо оцінив особисті і національні прикмети полковника Мельника.

“Полковник Мельник — це найкраща людина, якого українці можуть мати за вождя. Працьовитий, побожний і шанований усіма — він мало говорить, зате робить. Він добре розважає консеквенції якоїнебудь акції, але, рішившись раз, переводить цю акцію рішуче. Поляки чотири роки пробували зломити його тортурами, але його мужність не заломилася. Він ніколи не заводить довір'я... А. Мельник

має довір'я серед народу й народ гордий на нього, як на свого Вождя.”

Відзначення п'ятидесятиріччя з дня народження полковника, що припало на 12. грудня 1940 року, було для широкого громадянства нагодою засвідчити перед Полковником і Організацією свої симпатії. Відбулося безліч академій, імпрез. Полковник одержав нечисленну кількість привітань від селян, робітників, інтелігенції, військовиків. (Диви книга “Українська суспільність Вождів”, 1941.)

Один із колишніх амбасадорів УНР тоді писав Полковникові:

“Ми всі свідомі того, що високе почуття обов'язку супроти Нації й Держави та непохитна воля продовжувати боротьбу наказали Вам сповнити заповіт Вашого попередника, героїчною смертю впавшого, і заступити його на відповідальному становищі Вождя Українських Націоналістів... Хайже доля пошле Вам ще довгі літа життя, здоров'я й сили для осягнення тієї великої мети, за яку Ви від юних літ своїх до зрілого віку боролися духово й оружно, й за яку заплатили роками терпіння й неволі!... Слава Україні! Вождіві Слава!”

Виразні ознаки сконсолідованости українства навколо полк. А. Мельника і ОУН видавалась крайньо небезпечні для Німеччини, яка бачила розгонову силу українського націоналізму і передчувала, що в разі “Дранг нах Остен” монолітна ОУН легко опанує народні маси на Наддніпрянщині і стане на перешкоді німецьким плянам на Сході.

Таксамо не менше загрозовою була ОУН для Сталіна, тодішнього союзника Гітлера. Експанзія підпілля на Східні Українські Землі, попри всі жертви, зв'язані з цим, не припинилися і після смерті полк. Е. Коновальця. На СУЗ підпілля ОУН працювало, не зважаючи на жорстокі переслідування большевиків.

V.

РОЗЛАМ В О. У. Н.

Вороги освідомлювали, що розбити український націоналізм чоловіко атакою було не легко. Звідси зродився плян підступного розбиття ОУН з-середини. Розбиття це наступило весною 1940 року.

“Діяльність” зовнішніх провокаторів не могла б завдати ОУН такого болючого удару, якби вона не знайшла ґрунту в політичній сліпоті, амбітності, примітивізміві, моральній неперобірінчивості гурту людей, що, вирішиши на спільній шкільній лавці Академічного Дому у Львові, створили “жадібну до влади групу”.

Розкол не міг би вирости в скільки-небудь значне явище, коли б “жадібна до влади група” не сперлася на ту частину українства, якій бракувало державницької вироблености.

Розкол почали, за спонуками Ріхарда Яриго¹⁾, Бандера, Стецько, Лебідь, Габрусевич,

1) Один з аргументів, що промовляє за наявністю німецько-советської руки в розколі, є м. і. особа Ріхарда Яриго. Його постійна тяга до німецьких кіл, його міцні зв'язки з німецькими чинниками в спробах тероризувати Провід ОУН є речами загальнознаними для всіх, хто жив минулого десятиліття в Німеччині у сфері українських політичних інтересів. Яри був на чолі диверсії доти, доки впевнився, що розкол став хронічним явищем. Забезпечивши сталість диверсії Яри, блідне і відходить у тінь. “Мурин зробив свою справу, мурин може відійти.” Його

Стахів, Ленкавський і кілька інших їхніх товаришів. Ця група членів ОУН була заарештована 1934 року в зв'язку з атентатом на міністра Перацького. Коли по розвалі Польщі, вони опинилися на волі²⁾ Провід оточив їх уважливістю і піклуванням. Для інформації їх в подіях політичного життя виїхав до них один з членів Проводу. Одначе в їхньому середовищі відразу створилася атмосфера кліки. "Біла Книга ОУН" такими словами характеризує це середовище:

"З правила, клікарство є прямим вислідом почуття меншевартости тих, хто складає клі-

зловіща фігура знову появляється на денне світло 1943 року, тоді, коли Німеччина робить способи впрягти в свою, вже розхитану колісницю, деякі українські сили з лісу.

Тоді, як для кожного члена Проводу революційна діяльність була зв'язана з матеріальною скрутою, а іноді й злиднями, Р. Яри доробився двох маєтків, у Фалькензее коло Берліну і в Прігніц коло Відня.

Що він виконував в українським середовищі не лише завдання Гітлера, але й Сталіна, свідчить навіть те, що він довгий час по останній війні перебував легально в советській окупаційній зоні Австрії, в своєму маєтку під Віднем.

Коли в серпні 1940 року бойовики ОУН з наказу полковника Сушка захопили головний штаб диверсантів, вони найшли там матеріяли, які свідчили, що Яри послав для зв'язку з НКВД Ярослава Горбового, котрий у Львові мав зв'язатись з Валюхом, фахівцем НКВД в справах поборювання українського націоналізму. Валюх — це убивця сл. п. полковника Є. Коновальця. Горбовий передав до НКВД відомості Яри-го про діяльність ПУН-у і мав їздити з Валюхом до Москви й Києва.

Яри, безсумніву, був найяскравішою фігурою розколу в сенсі обдарованости, політичного розуму і свідомої підлости.

ку, щоби спільними силами боронити себе перед оточенням. При всьому апльомбі диверсантів — вони підсвідомо відчувають свою меншевартість і обмеженість власних спроможностей. Саме тому їх гурт від літ намагався як найтісніше замкнути себе в лоні ОУН”. (Біла Книга ОУН, 1940, ст. 97 — 98).

Коли в тій чи іншій політичній організації серед її членів виникають розбіжності поглядів чи оцінок ситуації, то це не має в собі нічого загрозового, доки здоровий обмін думок існує і з нього виростає всебічність і гнучкість тактики та всесторонність політичних передбачень. Нічого загрозового не було б, якби дії групи Бандери пішли лінією критики політичної концепції ОУН. Але річ в тому, що початок розколу позначився передусім інспірованою з-зовні спробою узурпувати провідництво в ОУН, а потім уже, коли не повелосся в цьому — посипалися шалені наклепи проти членів Проводу.

Таким чином довели диверсанти, що їм ішло не про концепційні розбіжності, а про перебрання в свої руки влади.

В половині січня 1940 року Полковник А. Мельник, не знаючи ще намірів “пучистів”, запросив С. Бандеру до себе і запропонував йому пост у ПУН. Бандера не дав остаточної згоди на пропозицію. А вже 10 лютого відбулося засідання невеличкого гуртка змовників, на якому вони “віддали керму ОУН в руки С. Бандери” і повели таємну підривну роботу. Вістки про це дійшли до Голови ПУН, який 5

квітня викликав С. Бандеру для вияснення справи. Бандера з'явився, як диктатор. Він домагався, щоб Полковник говорив з ним, як з "керівником діяльності ОУН". Бандера залишив Полковникові листа, в якому диверсанти пропонували Голові ПУН-у усунути попередній склад ПУН, визнати за С. Бандерою право визначати новий склад провідництва ОУН. В завершенні цього документу пучисти зазначали, що ждуть згоди Полковника далі "очолювати нашу боротьбу".

Розуміється, ніякої відповіді на такий ультимат не могло бути, крім вказівок по всій сітці активно поборювати організаційними методами бунт. І коли бунтівникам стало ясно, що Полковник не прийняв їхнього ультимату, вони, ті, що так недавно просили його "очолювати" боротьбу, хотіли бодай образою, кинутою в бік полк. Мельника зреванжуватися за свою невдачу.

Бажаючи створити враження, ніби на їхньому боці є ряд членів Проводу, бунтівники "призначають" на різні пости інж. М. Сціборського, ген. Капустянського, ред. Бойкова, д-ра О. Кандибу - Ольжича, інж. Бойдуника. Негайно по цьому слідує пояснення ПУН-у, що зазначені революціонери нічого спільного з диверсією не мають. Тоді, щоб здобути в своє середовище якусь особистість з іменем, диверсанти звертаються по черзі до цілого ряду діячів ОУН з "привабливими" обіцянками. Генерал Зелінський виставляє за двері посланника диверсії, М. Сціборський доставши "запрошення" розкольників, оцінює його як фарс.

Бунтівники мали певний час намір перетягти Я. Барановського на свій бік і жадним способом не виступали проти нього. С. Бандера, по виході з тюрми, мав з ним контакти і наради і аж тоді, як виявилось, що Барановський не підтримає вимоги Бандери прийняти до складу ПУН повний комплект бунтівників, вони створили цілий букет несамовитих наклепів на нього, в числі яких був і закид провокаторства.

Ще 11 лютого 1940 р. а потім удруге 9 травня диверсанти звернулися до полковника Сушка із закликом підпорядкуватися їм, а коли переконалися, що полк. Сушко не стане знаряддям в їхніх руках, розпочали супроти нього наклепи й інсинуації. Так само й щодо М. Сціборського й О. Сеніка.

Чорний дух руїни намагався сплювати те найцінніше, що мала українська революція в своєму активі: честь, добре ім'я, бездоганність цілого ряду провідних людей, що в боротьбі за визволення пройшли перед тим важкий шлях Голготи і вирости в індивідуальності, варті найбільшого наслідування.

Кидаючи брудом в провідні кадри ОУН перед широкою українською суспільністю, диверсанти на цьому не спинилися. 30 вересня 1940 року Ярослав Стецько - Карбович передав через італійський консулят цілу низку листів, в яких перед чужинними чинниками було повторено наклепи на ПУН, так ніби чужинний чинник міг бути арбітром у справах української визвольної боротьби.

Які принципові закиди робили диверсанти ПУН - ові?

Ці закиди вкладались в формулу “зради генеральної лінії української революції”. Цей закид спрямовано було проти людей, які визначились у визвольних змаганнях 1917 — 1919 років, заснували УВО і розбудували Організацію Українських Націоналістів, розгорнули ідеологію українського націоналізму в теоретичних працях, стоїчно пройшли довголітній шлях поневірянь і тюрем. Уже сам по собі закид проти всього ПУН-у, що виніс на своїх плечах керівництво революційним рухом цілої епохи, був безвідповідальністю. Зраду вони вбачали в факті переговорів з колами уряду Української Народньої Республіки, який від 1920 р. був на еміграції. (Сьогодні, коли бандерівці самі провадили переговори з урядом УНР, такий закид звучить анекдотично. Але в 1940 р. їхня пропаганда насилено проголошувала цей момент, як доказ зради принципам націоналізму).

В основному розбіжність полягала в тому, що диверсанти вважали за потрібне негайно розгорнути широку повстанчу акцію (до якої їх провокували зі зовні) на українських землях, які (від осені 1939 р.) були окуповані Москвою, тоді як ПУН був проти нерозважних дій. Усвідомлення міжнародньої ситуації і політичних тенденцій Німеччини наказувало бути обережним, тоді як “бандерівці” зовсім не усвідомлювали собі, що готує Німеччина Україні. З-зовні, в ті часи позиція диверсії

була ефективна і пропагандивно поборювати її було дуже важко, тому переконливо заперечати доцільність повстання можна було лише розкривши перед українським суспільством в усій ширині пляни гітлерівської Німеччини щодо України, а розкривати це доцільно було не раніше ніж головна частина націоналістичного активу опиниться нелегально під час війни на Наддніпрящині і тоді лиш, опершись на маси, зможе провадити незалежну, а тому і протинімецьку політику. Таким чином самі обставини зв'язували руки ПУН-ові та навпаки сприяли популярності хибної настанови на повстання з боку диверсантів. В ті часи було чимало бандерівської літератури, що з барабанним босм голосила про зростаюче революційне кипіння на Східніх Українських Землях і твердила, що "вже скоро" маси над Дніпром скинуть большевицьке ярмо і збудують українську державу. На такій літературі виховувала свою молодь бандерівська група.

ПУН мав цілком реалістичну уяву про стан України окупованої Московщиною і тому вважав, що всеукраїнське повстання можливе лише після того, як над Дніпром удасться розбудити в масах приспані національні почуття і створити організований рух за незалежність України. В умовах московської окупації і довголітнього діючого терору, можливостей для такої акції не було.

Сторонній глядач мусить признати "бандерівцям" велику рухливість, але одночасно і плиткість та поверховність. Це "професійні ре-

волюціонери”, що вирости в чисто галицькому середовищі і думали категоріями провінції. Тому їхні концепції не могли імпонувати українському материкові на СУЗ, що звик до ширших масштабів і широких концепцій та фундаментального політичного плянування, чого не можна відмовити большевицькій політиці.

Пор. Волинець переказав, що в часі допиту його в Гестапо), шеф Гестапо в Рівному, Міллер, заявив: “Ми видали мільйони грошей і вклали несамовиті зусилля, щоб поруч Мельника поставити Бандеру. Ми не пожаліємо нічого, щоб створити ще десять Бандер, а самостійної України таки не буде!”

Маючи перед собою ціль розбити революційний табір ОУН, вороги бачили серед ОУН два типи: тип державника, який понад безпосередній революційний чин бачить далеку політичну мету (прим. інж. М. Сціборський), та тип техніка революції, який — живучи в обставинах безпосередньої дії в конспіративних умовах — вважає, що ця техніка вичерпує зміст революції. Провід ОУН достатньо доцінював і ролю техніки і безпосередньої акції, але трактував їх лише як один сектор революційної боротьби. Диверсанти, не маючи розгляду, вважали все, що було не безпосередньою акцією, неревольюційним. Це використали вороги і підтримуючи фальшиві амбіції спричинили розлам.

Уважно придивившись до причин і наслідків розламу ОУН можна ствердити, що це не

обійшлося без ворожого засягу. Єдність і сила ОУН лякали і москалів і німців. Вбивство полк. Є. Коновальця не дало наслідків. Тоді вороги пішли на організацію розламу.

Поширенню диверсійної пропаганди, особливо серед молоді, що виемігрувала з Галичини, сприяло гарячкове напруження, викликане безсумнівною зудару між гітлерівською Німеччиною і большевицькою Москвою. Німцям, для яких суцільна ОУН була поважною небезпекою — вигідно було використати революційний запал молоді, яка будучи обезголовлена, могла послужити їм як “м'ясо для канонів”.

В спорах і сварках минав 1940 р. Все українське життя оберталось довкола головної теми: “мельниківців” і “бандерівців”; обидва відлами ОУН готувались до подій, що насувались на Сході Європи. Та кожна з них робила це по своєму, відповідно до своїх концепцій і підходу. Інші політичні групи заховувались пасивно — вичікуючи.

1) Пор. Волинець був розстріляний німцями в Житомирі.

VI.

ПІДГОТОВЛЕННЯ ОУН ПЕРЕД НІМЕЦЬКО-СОВЕТСЬКОЮ ВІЙНОЮ

З вибухом другої світової війни треба було приготувати українські сили до того, щоб вони були здатні в ближчому майбутньому розгорнути визвольну акцію на всіх етнографічних українських землях, а головно над Дніпром. Там націоналізм попри трагічні перипетії своєї боротьби проти московських окупантів, не спроміг закріпитися як духово-політичний рух в масах. Ці завдання могла виконати знов же тільки ОУН, а не жадне інше угруповання.

В момент окупації більшовиками Західніх Українських Земель розконспіровану частину членства ОУН відтягнуто на еміграцію. Тут з ними перепроваджувано військовий та ідеологічний і політичний вишкіл з углядженням перспектив діяльності на безмежних просторах українських земель. Треба було мати напоготові на випадок сприятливої ситуації також всі українські військові кадри. На заклик полк. Р. Сушка до військовиків голоситися в число українських комбатантів, з усіх кінців еміграції заявили про свою готовість боротися із зброєю в руках за українське визволення під духовою кермою ОУН тисячі колишніх вояків, членів Організації, симпатиків, а також людей ін-

ших політичних переконань. В той час ОУН тратить свого провідника на Землях” О. Я., що гине з рук большевиків.

В обшарах німецької окупації з вересня 1939 року опинилася Лемківщина, Посяння, Холмщина і Підляшшя. Саме тут національна свідомість і культурний рівень українського елемента були дуже низькими. Націоналістична еміграція, що по виході з Галичини опинилася в цих надграничних смугах, дістала доручення розгорнути тут роботу. Від жовтня 1939 по квітень 1940 рр. ці терени, не минаючи навіть малих сіл та присілків, було вкрито мережею народніх шкіл, кооператив, “Просвіт”, руханкових товариств молоді, жіночих організацій тощо.

В 1940 році і в першій половині 1941 р. під редакцією О. Ольжича-Кандиби виходить у Празі місячник “Пробоем”, що в зазначений період був майже офіціозом ОУН в ділянці її політики на полі культури. Ольжич скупив навколо себе гурт учених, письменників і мистців, які хоч не завжди належали до лав Організації, творили нові набутки, конкретизуючи засади українського націоналізму в різних ділянках духового життя. Не раз люди відмінних політичних поглядів, прим., колишні есери, включали себе в ті завдання, які ставила перед науковим середовищем ОУН. Такою була “Комісія Державного Плянвання”, що готувала ряд ґрунтовних, науково обаргументованих проєктів перебудови всього економічно-господарського, культурного та адміністративного життя

України в разі утворення Самостійної Держави. В цих працях бачимо фаховий підхід до кожної плянованої ділянки, поєднаний не лише з урахуванням всіх геополітичних особливостей України, але також із тими позитивними здобутками, що їх досягнуло українство в усіх ділянках життя всупереч жорстоким умовам польової окупації.

В самій Генеральній Губернії якраз ОУН була тією силою, що дала перший поштовх до організації легального життя, одначе сама в нього явно не ангажувалась, щоб не стикатися з німцями. ОУН намагалась ті легальні форми вдержати в чисто суспільній площині — тому на провідника Українського Центрального Комітету висунула проф. Володимира Кубійовича, науковця, а не політика. До співпраці додано йому діячів, знаних з праці в громадських, а не чисто політичних колах. Коли б закиди, що УЦК провадив політичну акцію, мали оказатись хоч трохи слухними, то вина тут ніяк не може впасти на ініціатора — ОУН в особах полк. Сушка, інж. Бойдуника і т. д., що потім не мали змоги ближче вмішуватись в діяльність УЦК.

Ранньою весною 1941 р. приїхав до Генеральної Губернії полк. А. Мельник. Він об'їхав усі терени, заселені українським населенням — Холмщину, Полісся, Лемківщину.

Після відбуття поїздки видав Полковник доручення розробити мобілізаційні й оперативні пляни у зв'язку з наближенням німецько-російської війни.

Головні напрямні до цього пляну подав сам Полковник. В них, між іншим, було таке:

Німці підуть на Україну, як загарбники. Це треба мати на увазі й не допустити до втягнення українського населення в німецьку політичну дію та німецьку систему.

Найближча фаза нашої боротьби має основним завданням включити у визвольну акцію якнайширші верстви українського населення при збереженні і розбудові пружної й меткої сітки ОУН.

На підставі тих доручень Крайовий Провідник випадової оперативної бази, якою в той час була, зогляду на дуже чисельне українське населення, Генеральна Губернія — опрацював інструкцію, яка була подана до відома тільки найвідповідальнішим і найпевнішим людям. Серед пунктів інструкції знаходимо такі:

“З уваги на загострення ситуації — глибше законспіруватися. Провідний актив змінє спосіб життя, місце зустрічей, нічлігів тощо, щоб уникнути передбачуваних арештів.

По приході на землі, без огляду на приятну чи ворожу поставу місцевих німецьких органів, бути обережним і революційну роботу законспірувати повністю. Поодинокі особи тільки в окремих важливих випадках можуть виступати назверх, як представники Організації.

По приході на Землі головну увагу звернути на розгорнення, вишкіл, вивінування (оснащення) підпольної організаційної сітки. Поруч цього неменш важливим завданням є революціонізація всіх верстов населення. Треба при-

класти всіх зусиль, щоб революційне самостійництво вросло як найглибше в український чорнозем. Зокрема на Наддніпрянщині це є фундаментальним завданням ОУН.

Окремо звертається увагу членства ОУН на доручення, видавані бандерівцями своїй сітці. Про ці доручення поінформовано нас секретно з їхніх кругів. Бандерівці, оперті на чужу поміч, паспорти, авта, друкування і перевозження пропагандивного матеріялу тощо — маючи крім цього в своїх руках кількасотний легіон, що мав іти в першій лінії на Львів, а другий такий-же легіон на півдні (під орудою Яри), рішили звести остаточний бій з ОУН і знищити її до основ. Тому вони доручували активніших членів ОУН розстрілювати, а менш активних тероризувати. Опираючись на непорушних догмах ОУН про недозволеність братовбивчої боротьби, заняти виключно оборонну поставу, але при цьому бути як найобережнішими.

Творити військові загони і з'єднання й недопускаючи їх до стику з німцями, займати різні терени й розбудовувати там всі форми державного і суспільно-політичного життя.

Нагромаджувати й заховувати засоби, зокрема бойового характеру, щоб мати змогу їх використати в пізнішому етапі, коли в багато тяжких умовах доведеться далі провадити боротьбу.

Стратегічне плянування і принципіві настанови були опрацьовані диспозиційним осередком.

До краю вислано ці доручення декількома дорогами — краєвому провідникові, його заступникові, референтові зв'язку — і, як пізніше стверджено, не зважаючи на тяжкі втрати, спричинені міцним обсадженням кордонів, вони дійшли на місце призначення.

Людей, що вже були чи поволи приїжджали на терен Генеральної Губернії, групувано в оперативні одиниці й вислано на випадові пункти. Людям цим дано ґрунтовний інструктаж і напрямки майбутніх рухів. Всім без винятку наказано строге поготів'я. Люди мали іти кількома лініями.

Для цілей української революції, для сформування в перший же момент по відході большевиків організованого українського життя, яке мало протиставитись несеній німцями окупаційній системі, потрібна була глибинна розвідка в советськiм тилу.

Вже в періоді підготувань всіх цих акцій оперативне керівництво вийшло на кордон. Найвищий диспозиційний осередок та його групування, від політичного почавши, через адміністративний, культурний, господарський, плянувальний, військовий і інші відділи розташовано, проінструовано і впроваджено в рух за принципами воєнного часу. Всі люди без винятку мали переходити кордон нелегально. Ця нелегальність давала дуже поважні переваги, але й створила цілий ряд небезпек і перешкод.

Окремими дорученнями охоплено німецькі терени. Багато членів Організації було вивезених на роботу до Німеччини. Щоб їх перекинути

на землі, треба було в першу чергу організувати втечі з підприємств і таборів. Після цього їх транспортовано нелегально на границю між Німеччиною і Генеральною Губернією. На цій границі зорганізовано ряд перехідних пунктів, які блискуче справлялися зі своїми завданнями. Через них перекидувано велику кількість людей. Так лише через В. У. за чотири місяці перейшло до 700 осіб. Один із організаторів нелегального перетранспортування через німецьку границю згадує:

“Одержавши доручення організувати певні пункти переходу через кордон, я виїхав до Б. (Шлеськ). Нелегкою справою було в практиці зорганізування переходових пунктів, кордон був обсаджений моторизованими відділами та п'ять кілометрів від кордону села були виселені, але наказ для членів ОУН — святість. Довелося не один день і ніч перебути на дощі, в болоті перележати, а потім цілими кілометрами на животі пролізти, щоб оглянути певні місця, про котрі я чув від різних людей, як про можливі для переходу”.

“Так само тяжкі умовини проїзду мали пробойовики з Чехії та Словаччини.

Але всежтаки найтяжче було для людей з Франції, яким треба було нелегально переїхати тисячі кілометрів, передістатись через декілька кордонів, щоб прибути остаточно на визначене місце на батьківщину.

Всі ці люди, опинившись на надграничних теренах, жили повним нелегальним життям в районах сконцентрування великих збройних

сил, в районах, де поважними засобами працювала німецька протирозвідка.

Одначе і в таких складних умовах основні приготування закінчено ще до вибуху війни.

За кілька днів до початку війни німці силоміць вивезли полковника А. Мельника до Берліну і поставили його під домашній арешт (конфінування).

Першими вийшли ті, що їм доручено було перерізувати фронти. За ними — оперативне керівництво і чоло оперативної групи. Шум бою, море хвилюючого збіжжя, запах рідних ланів і почуття непереможної сили сповнювали всіх. Всі були готові на кожен поклик, на кожне найнебезпечніше діло. А вже в третій день війни прийшли перші вістки про удари по нас. При переході фронту в метушні бою попалися німцям оперативний керівник і його помічник. За тим прийшли звіти, що бандерівці зупиняють наших людей, а подекуди видають німцям, як підозрілих. Це діялося з особливою гостротою на відтинку Рава Руська—Сокаль.

Але найтяжчі вістки приходять щойно кілька днів по впадку Львова. Прийшли вістки про смерть Крайового Провідника ЗУЗ Івана Мицика, що згинув від рук бандерівців, коли по приході німців вертався з Коломиї до Львова. Невдовзі після того приходиться така сама вістка про його заступника Олександра Куца на Волині. Опісля стають відомими перші вбивства при переході кордону. Стало відомим, що диверсанти знищили групу, що йшла на Волинь під керівництвом Ігоря Шубського й Шульги.

Групу цю підступно вимордовано під Сокалем. Їх могилу і умовини їх смерті незабаром вдалося організації виявити. В липні так само замордовано знаних в Галичині діячів, братів Пришляків. Але всежтаки і ці небувало дошкульні удари не переривали напору організаційних сил на Рідні Землі.

Через кілька днів по відході большевиків зо Львова надтягають туди що раз солідніші сили. Форсують вплав ріку Сян, що тоді прибрала багато води, Іван Рогач, Олена Теліга, Олег Кандиба - Ольжич і багато інших.

Одним із найважливіших заходів ОУН у Львові була ініціатива в створенні Української Національної Ради, яка, як надрядний всенародний орган мала змобілізувати широкі верстви для боротьби проти німецької розв'язки української проблеми.

Національна Рада мала знаходити форми оборони й наступу українства у всіх сферах духового й матеріального життя супроти Німеччини. Першим уповноваженим Організації до цієї справи був Іван Рогач. По приході інших людей створено для цієї справи окреме ядро.

З притиском треба підкреслити, що концепція Організації перемогла в українській суспільності і Українська Національна Рада у Львові стала доконаним фактом. До складу її ввійшли митрополит А. Шептицький, д-р М. Панчишин, д-р К. Левицький і ряд людей, що й нині діють в українському громадському житті.

Впарі з тим розгортається в Галичині праця над відновленням розбитої “бандерівцями” організаційної сітки. Значна частина здезорієнтованого членства повертає під прапори ОУН.

Одначе ОУН в цьому періоді вся в пориві на СУЗ. Якщо десятки мільйонів українців на Центрально - Східніх Землях переймуться могутнім поривом творити Українську Державу, то національно - свідома Галичина тоді не відстане від Наддніпрянщини. Тому провід величезну більшість найкращих кадрів шле за Збруч. Тим самим Провід свідомо йде на послаблення позицій ОУН в Галичині, тоді, як бандерівці звертають велику увагу на закріплення на галицькому терені. На Наддніпрянщину бандерівці також посилають людей, але вони зо своїми примітивними уявами про ОСУЗ і большевизм не знаходять там ґрунту.

VII.

РУХ БАНДЕРІВЦІВ НА ЗАХІДНІ ЗЕМЛІ. ПОДІЇ 30 ЧЕРВНЯ 1941 Р. У ЛЬВОВІ.

Інакше підготовлялись і рушили на Україну бандерівці. Диверсія не мала за собою жадного концепційного оправдання. Наслідком дії диверсії у важливий для України час — єдина справжня українська політична сила перестала існувати як одне ціле, як один всеобіймаючий революційний табір.

Перед початком німецько - московської війни бандерівці потребували якось себе "залегалізувати" в очах українського суспільства на становище "все - національного проводу", що їм було потрібно з огляду на брак у них фахових і інтелектуальних сил. Маючи на меті привернути на свою користь співпрацю українських фахових сил і політично неактивного суспільства в Галичині після повернення з еміграції, вони намагаються прихилити до себе під плащиком національної координації осіб на еміграції, що користувались на землях повною повагою, але активної політики не провадили або перестали провадити. Вони ведуть розмови в площині: "Незабаром прийде до зудару Німеччини зі Соведами. Стане актуальною справа української державности; треба порозумітись, як обсадити кваліфікова-

ними силами апарат тієї держави". При цьому натякають, ніби мають відомості з "дуже авторитетних джерел", що німці мають в пляні Українську Державу та що Вермахт*) прихильно ставиться до них. Проявом цього мало бути, що деякі бандерівські групи зобов'язались перед Вермахтом:

а). створити збройні відділи, що мали йти на схід і вести протибольшевицьку пропаганду та викликувати повстання на задах ворога і

б). дати німецькій армії кількасот перекладачів. (Як виявилось, Команда Німецької Армії сама не дала ніяких проти-зобов'язань).

В гарячковій атмосфері останніх тижнів перед початком німецько - совєтської війни бандерівцям вдалось змонтувати т. зв. "Український Національний Комітет" на т. зв. "З'їзді Української Політичної Еміграції", під деклярацією якого підписалось деяке число громадян із інших політичних угруповань, хоч були голоси, що побоювались ошуканства. Де-хто, до яких звернулись за підписами відразу відмовились, як напр. генерал В. Петрів.

Бандерівцям вистачили для їхньої пропаганди і дальшої акції ці підписи, але обіцянки про координацію вони не додержали.

Коли після початку німецько - совєтської війни бандерівці перші з'явилися у Львові разом з бандерівським похідним куренем в авангарді німецьких частин, або як перекладачі в самоходах німецьких команд, то українське

*) німецька армія.

громадянство в Галичині було цілковито незорієнтоване про політичний стан української еміграції і про становище Німеччини в українській справі. Появу озброєної української групи поясняли саме як намір Німеччини піддержати незалежність України.

Рано, о четвертій годині, 30 червня 1941 р. до Митрополита Шептицького з'явилась делегація бандерівців — Стецько і о. Гриньох — і розказали про консолідацію і координаційний комітет в Кракові, заявили, що вони діють на підставі погодження з усіма групами і партіями, — далі, що створено крайовий український уряд на чолі зі Стецьком. Делегація просила благословення Митрополита українському народові і на акт проголошення самостійности України. Митрополит запитався, де є полк. Мельник. Гриньох і Стецько запевнили, що полк. Мельник має незабаром приїхати і що при творенні загально-національного уряду в Києві буде полк. Мельник. Митрополит у добрій вірі у правдивість делегації і не припускаючи, що так далекосягла справа, як творення держави не могла бути наперед підготовлена, дав своє благословення і другого дня підписав Пастирський лист, закликаючи піддержати уряд Стецька.

Неясну (бо можна припускати, провокативну) ролю відіграли члени німецького Вермахту сотн. Ганс Кох та зондерфірер Кайт. Сотн. Кох, який відвідав Митрополита 30. 6. не заперечив можливості згоди німецького уряду на факт проголошення самостійности. Хоч вправді і не

міг подати офіційного становища, але заявив, що місцева команда німецької армії не буде протидіяти проти наміреного акту проголошення самостійности.

Того ж дня “самостійність” України була проголошена бандерівцями у львівському радіо та на зборах принагідних громадян у залі товариства “Просвіта” у Львові. На зборах було кількадесят українців, між ними декілька поважніших громадян. З німецької сторони були сотн. Ганс Кох, зондерфірер Кайт і ще декілька старшин і підстаршин. Присутність цих німецьких старшин в очах прихвних українців створила враження, що як створення уряду так і проголошення самостійности відбулись за згодою німецької влади.

На зборах відчитано “декрет” Степана Бандери, яким назначується Стецька головою державного правління у Львові.

На жаль і Пастирський Лист Митрополита, який був введений бандерівцями в блуд, в очах непоінформованого громадянства піддержав мильну думку про серйозність цілої справи.

Кілька день пізніше, коли Митрополит довідався про дійсний стан політичного розколу, який стався в ОУН бігом 1940 року, він відкликав своє наставлення до бандерівців, про що писав у листі до полк. Мельника, в якому переповів про свої розмови з представниками бандерівців.

2. липня німці відібрали радіостанцію у Львові від бандерівців, а скоро після того розігнали “уряд” Стецька і позаарештовували

деяких членів цього "уряду". Сам Стецько був 13 липня викликаний до Берліну та пізніше теж заарештований.

VIII.

ВІДГУКИ ЛЬВІВСЬКИХ ПОДІЙ

Описані львівські події бандерівці ще й тепер намагаються представити в очах українського і чужого суспільства, як визначний державно-історичний факт в житті українського народу. Ось, наприклад “Наш Клич” (Інформативний б’юлетень Українців у Великій Британії) інформований бандерівцями пише 30. 6. 1946 таке:

“Німці ввійшли були до Львова без бою, бо за здобуття Львова українські повстанчі загони звели бої, здобули його й обсадили важливіші об’єкти. Так, наприклад, українські самостійники захопили й держали в своїх руках львівську радіостанцію, що її перейменували на радіостанцію ім. Євгена Коновальця. Через цю радіостанцію були переведені звідомлення з Національних Зборів, доки українці не були змушені передати її німецькому окупантові після двох днів”.

“Голову Національних Зборів і пізнішого Голову Уряду, Ярослава Стецька, була спроба замордувати. Замах на його життя відбувся о год. 21-ій, 12. липня. Невідомим скритовбивникам вдалось тільки важко поранити шофера. Наступного дня він був арештований і вивезений спершу до Берліна, а звідти до концен-

траційного табору Сахсенгавзен (Оранієнбург). Це сталося після того, як п. Стецько рішучо відмовився димісіювати і проголосити це прилюдно, чого вимагало Гестапо”.

“Удари, ба навіть смерть, не минули і інших членів Уряду. З-поміж арештованих членів Уряду Гестапо замордувало у Львові міністра політичної координації, Крайового Провідника Організації Українських Націоналістів, сл. п. Івана Климова-Легенду та міністра лісництва, бл. п. інж. В. П'ясецького. В концетраційному таборі в Авшвіці замордовано І. віцепремієра народної господарки бл. п. Дм. Яцева. На удар серця помер віцепремієр і мін. здоров'я — проф. д-р М. Панчишин, б. ректор Українського Тайного Університету. Понад три роки пересиділи в концтаборах Оранієнбургу провідник ОУН — Степан Бандера, Голова Уряду Ярослав Стецько, міністер закордонних справ Володимир Стахів. В таборі в Авшвіці стільки ж перебув і П. віцепремієр мгр. Лев Ребет. По всій Україні розіслало Гестапо гончі листи й визначило високу ціну за голову міністра безпеки Уряду. — Миколи Лебеда. Міністер війни, видатний український військовик, генерал Всеволод Петрів, був післаний на фабрику в Чехії. І. віцепремієр війни Роман Шухевич вирвався з рук Гестапо. Нелегка була доля і решти членів Уряду”.

“Уряд був побудований на коаліційній основі з участю в правлінні представників усіх замітних українських політичних угруповань крім одної, що не визнала уряд і його поборю-

вала. Законодатна влада спочивала в руках Національної Ради, створеної з ініціативи Голови Уряду. В Національній Раді були зарепрезентовані також крім політичних угруповань ще й професійні й громадські інституції. Почесним президентом був бл. п. Митрополит Андрей Шептицький, а президентом бл. п. д-р Кость Левицький, сеніор українських політичних діячів та дволітній політичний в'язень (1939—1941) московської тюрми “Луб'янка”.

Наведені інформації з бандерівського джерела в багатьох місцях не правдиві і створюють загальний фальшивий погляд на дійсний стан речей.

1. Роля українських повстанців у Львові була мінімальна, бо москалі залишили Львів самі, боячись оточення.

2. Т. зв. “Національні Збори” були насправді сходами випадкових львов'ян, які по відході москалів зійшлись в домі Товариства “Прогресиві”.

3. Генерал Всеволод Петрів все заявляв, що він ніколи не давав згоди стати членом цього уряду, а в Чехії працював і до німецько-советської війни.

4. Зовсім не відповідає правді, що “Уряд” був побудований “на коаліційній основі з участю всіх замітних українських політичних угруповань, крім одного”. Треба сказати, що майже всі “міністри” були членами одної партії, а саме бандерівської ОУН, а тих кількох небандерівців, що ввійшли як фахівці, перед тим не були політично чинними (приміром проф. д-р Пан-

чишин). Генерал Петрів, як вже сказано, членом "уряду" не був.

5. Українська Національна Рада у Львові була створена не з ініціативи Стецька, а з ініціативи Івана Рогача, який діяв з доручення Проводу Українських Націоналістів і повстала тоді, коли провал бандерівських політиків став очевидним по кількох днях їхнього урядування. Згідно з думкою ініціаторів, вона мала бути нелегальною, бо тільки так вона могла виконувати і виконувала свої завдання — регулятора цілоти українського життя; відомо було, що німці не допустять до існування жадного уряду. Митрополит Шептицький гаряче підтримав проєкт ОУН про створення Української Національної Ради, переданий йому бувшим секретарем президента монсінюра Волошина, Іваном Рогачем. Така Рада була справді створена із найвизначніших українських громадян Галицької Землі під почесною президентурою Митрополита¹⁾). Бандерівці доклали всіх зусиль завалити Українську Національну Раду. Не зважаючи на це, вона найшла піддержку українських авторитетних осіб і прибирала на значенні серед українського громадянства. Німці, вбачаючи небезпеку для своїх плянів в існуванні Національної Ради, заборонили їй продовжувати діяльність, загрозивши репресіями.

1) В той же час заініціював Митрополит консолідаційну акцію при допомозі якої хотів зліквідувати розкол в ОУН і відновити єдину Організацію. Митрополит запропонував, щоб у нього відбулися розмови у тому напрямі. Такі справді відбулися. На них були присутні від ОУН інж. Бойдуник і тов., від бандерівців І. Равлик і тов.

Проголошення “самостійности” України бандерівцями дня 30. червня 1941 р., треба вважати за прояв політичної незрілості сполучений з методати ошуканства.

Українська Держава, як загально відомо, була проголошена ще 22 січня 1918 р. Українським Парляментом — Українською Центральною Радою. Український Нарід неоднократно від того часу маніфестував свою волю до незалежности і збройно боровся за неї. Твердження, що львівська маніфестація була потрібна, щоб поставити німців перед доконаний факт, або що цей акт був протинімецьким проявом — цілком наївне. Німці не мали наміру толерувати створення української держави, ані тим більше допомагати в її творенні. Будучи певними в ослабленні націоналістичного руху спричиненого розламом в ОУН — розламом, який стався не без засягу самих німців — німці навіть свідомо могли допустити до проголошення 30 червня 1941 р. (Порівняй присутність представників німецького Вермахту). На початку війни з СССР таке проголошення могло послужити для деморалізації

Розмови ці не довели до нічого, бо бандерівці викручувалися від одвертого поставлення справи, покликаючи на арешти і т. д. Митрополит, зорієнтувавшись у фальшивій грі бандерівців, виразно на них негодував: зокрема обурився Митрополит на “доручення” бандерівського “міністра” пропаганди Я. Старуха, що було видруковане у львівській пресі, в якому Старух доручував “отцям парохам греко-католицької Церкви поминати при богослуженнях ім'я провідника українського народу Ст. Бандеру”. І з цього приводу Митрополит закликав до себе бандерівських провідників.

червоної армії, в якій було багато українців і інших поневолених Москвою народів. Групу ж наївних “політиків”, яка була вповні в їхніх руках, вони можуть зліквідувати, коли їм захочеться, що німці незабаром і зробили. Безпідставне захоплення позірною прихильністю німецької влади вивело з підпілля українські активні сили, і це дало змогу німцям заобсервувати а потім ув'язнювати та нищити український актив.

Проголошення держави на українських землях в терені діяння німецької армії було можливе або при порозумінні з німецькою владою або проти її волі. Першого не було. А бандерівські політики очевидно не числились з другою можливістю, бо їхній уряд був цілком тихо і без організованого спротиву ліквідований поліційними засобами¹⁾. Скоріше можна припускати, що основним мотором в цих подіях було бажання досягнути монопольного становища в українському суспільстві в Галичині, збаламутивши його ніби то “державницькими” виступами. Саме творення держави свідомо чи несвідомо полягало на вірі, що німці прихильно признають доконаний факт а “да-

1) Створені бандерівцями дві військові частини (одна в кількості 300 вояків під командою Р. Шухевича, друга менша) не зареагували ніяк на арешт членів їхнього уряду. Обидві ці групи, коли сповнили пропагандивне своє завдання, були розв'язані. “Нахтігаль” перекинено на Білорусь для боротьби (як поліційні батальйони) з білоруськими повстанцями, а другу розформовано і частинно перекинено до служби в Беркшуці, а частинно розпущено.

лі якось то буде". Бо уряд їх складався з таких людей, наче б то українці були ожебраченою суспільністю. Були в "уряді" і такі міністри, що може доросли до секретарів волосних управ.

Прикладом може служити І V. наказ Крайового Провідника бандерівців "міністра" політичної координації, як пише бандерівський "Наш Клич" у Лондоні — Івана Климова - Легенди, який то наказ був розліплений на вулицях Львова:

- а) На українській землі війна. Німецька Армія вийшла як наша союзниця в боротьбі в Москву і за таку її треба вважати.
- б) Головна роля в першій фазі боротьби паде на Німецьку Армію. Поки німці будуть бити Москву, ми маємо створити Українську міцну Армію, щоб потім спільними силами приступити до розділу і перебудови світа.
- в) Назначую одиноким сувереном на українській землі Український Народ та його виразник Провід Української Нації зі Степаном Бандерою на чолі. Всякі зазіхання на це наше право стрінуть рішучий наш збройний спротив. Німецькій Армії в боротьбі з Москвою помагатимемо всіма можливими засобами але творитимемо свою Українську Армію".

Соромно наводити цей "документ" як свідство вбожества групи, що довела до примітивізації визвольних змагань і як доказ того,

в які ненормальні умови було втягнуто бан-дерівськими політиками українське суспільство на початку німецько - советської війни. Наведений документ ледви чи потребує коментарів.

Подібно політично неграмотно написаний був "універсал" що його читав на Національ-них Зборах п. Стецько.

ІХ.

ПЕРЕНЕСЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОУН НА ОСЕРЕДНІ І СХІДНІ УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ЛІТІ 1941 РОКУ.

В перших днях німецько - совєтської війни вирушили в Україну і члени ОУН.

Про ініціативу Рогача в справі створення Української Національної Ради у Львові вже було згадано.

Але головну свою увагу звертає ОУН на Осередні і Східні Українські Землі, що були вже понад 20 років під пануванням большевицької Москви, туди шле найкращі свої сили.

Головні дороги ОУН на схід були:

Для північної групи: Дубно — Шепетівка
— Житомир — Київ — Полтава — Харків;

для середньої групи: Проскурів — Вінниця —
Умань — Кіровоград —
Дніпропетровське - Донбас;

для південної групи: з Вінниці на південь, на Балту — Одесу — Миколаїв. Тут вона лучилась з групою, що виходила з південної Румунії і потім разом посувались побережжям Чорного моря на Кубань.

Цілий рух на Наддніпрянщині очолив д-р Олег Кандиба (Ольжич). Він створив при собі Центральне Керівництво. Оцінюючи можливість і засоби революційної роботи на Наддніпрянщині, в оперті на доручення Голови ПУН, Центральне Керівництво вказувало всім членам гнучко послуговуватися усіма формами дії на поверхні життя.

Доручено використати всі легальні можливості — адміністрацію, шкільництво, культуру, господарство, суспільну допомогу — для зрушення й заактивізовання народного активу. А для вирощування провідних революційних кадрів, для переведення завдань, що не вміщувались в легальні форми, відразу поставлено й розбудовано підпілля.

Вже в серпні 1943 р. підпільник і публіцист, оглядаючись на щойно пройдений етап, писав:

“В зайнятих німцями обшарах українські націоналісти відразу брали на себе ініціативу організації культурного, економічного, адміністративного життя. Націоналісти добре бачили, яка низька національна свідомість мас Наддніпрянщини, як мало підготовані маси до боротьби за самостійність України... В таких умовах єдино правильним методом боротьби було... вирвати з рук німців ініціативу в організації цивільного життя, а тоді на прикладі довести українським масам конструктивний, будуючий характер українського націоналізму, використати своє становище керівників відбудівчого процесу для широкої пропа-

ганди в народі ідеї українського державництва.

Скрізь, де тільки з'являлись націоналісти, вони ширили ідею Самостійної Соборної України.

Було цілком ясно, як тільки німці зорієнтуються в українській дійсності, як тільки вони налагодять на Україні свій апарат, вони з усією силою вдарять терором по ОУН. Але ОУН ніколи не спинялася перед жертвами, що виправдувалися рацією національної визвольної боротьби, які наближали українську перемогу. Впродовж кількох перших місяців німецького панування, ОУН, використавши дезорієнтованість німецького тилу, посіяла зерно державницької свідомости в масах і тим заклала підвалину для перемоги українських визвольних змагань в майбутньому". (Ю. Королів "Шлях Нації", Вінниця, 1943 р.).

В серпні 1941 р. Житомир стає основною базою ОУН на шляхах до Києва. Тут зосереджується значна частина провідних кадрів ОУН: Сенік, Сціборський, Кандиба, Яхно, Коник та ряд інших²⁾.

Сціборський прибуває зі зв'язками до наддніпрянців, що з передвоєнних часів мали відношення до українського націоналізму. Нав'язуються контакти "західняків" і "східняків", у перших зустрічах іде гарячковий обмін думками, прибулі спрагнені пізнання обставин і

2) В наших перерахованиях імен тут і далі здебільшого уникаємо з конспіративних міркувань; називати живих і діючих людей.

людей на Надніпрянщині; занурюються в життєвий вир, намагаючися вихопити з нього все найхарактеристичніше. Наддніпрянці зі захопленням пізнають духовість націоналізму та його революційні осяги. Лави членів Організації поповнюються новим місцевим елементом, в якому особливо виділяються Яценюк, Антін Барановський, і людьми із давнішого активу. Наддніпрянців відразу висувається на відповідальні організаційні пости. Яценюк стає провідником Обласної Екзекутиви. Житомир випромінює на область. Велика кількість кадрів, зосереджених тут, дала змогу на деякий час, до відтягнення сил далі на Схід, широко поставити підпільну роботу на провінції, не минаючи й невеличких сел.

Х.

ВБИВСТВО О. СЕНИКА - ГРИБІВСЬКОГО І М. СЦІБОРСЬКОГО.

Подією, що потрясла українство в цей час, була трагічна загибель 30 серпня 1941 р. О. Сеника - Гривівського і М. Сціборського стрілами з-заду з руки диверсанта Кузія. Акт братовбивства викликав могутню хвилю обурення. Бандерівська Екзекутива, боячись помсти мас, вивтікала зі своєї "конспіративної квартирі", лишивши розкидані речі і харчі. О. Сеник згинув від стрілу на місці, Сціборський же, важко ранений — ще кілька годин мучився.

2-го вересня, коли мав відбутися похорон, ішов сильний дощ. Але й під безперервною дощевою зливою, для вшанування пам'яті загинутих зібралося до 3000 люду. Були делегації від районів. П'ятьдесят вінків, серед них багато від селян, покладено на могилу.

Похоронний похід був першою масовою націоналістичною маніфестацією наддніпрянців в обличчі нового окупанта й масовим стихійним протестом проти дій диверсії.

ОУН також належно оцінила акт братовбивства: Поетка О. Теліга, закатована пізніше німцями, писала в організаційній відозві ЗУЗ з приводу вбивства Сеника і Сціборського:

“Ми ввесь час хотіли вірити, що люди, які пішли на шлях бунту — нехай найгіршою дорогою, але все ж йдуть до тієї ж мети; державного будівництва. Ми не хотіли до останньої хвилини уважати їх здібними на найгірші засоби нищення борців за майбутнє української нації! . . . Та сталось те найстрашніше, що знищило наші сумніви. Дня 30. 8. 1941 р. від ганебного стрілу з-заду впали два великі борці за Українську Державу і національну революцію довголітні члени ПУН: Омелян Сенік - Грибівський і Микола Сціборський.

Обидва учасники визвольних змагань, найближчі співпрацівники Євгена Коновальця і співтворці УВО та ОУН.

Ще перед кількома тижнями ми відпровожували на Схід цих обидвох наших провідників: відважного бойовика й блискучого організатора Омеляна Сеніка - Сціборського та одного з творців ідеологічних і програмових засад націоналістичного руху — Миколу Сціборського . . .

Житомирський злочин зриває маску з обличчя Бандери і його спілників, з обличчя агентів Яри-го, національних зрадників, що в таку важку для України хвилину вбачають своє завдання, свою революційну місію, про яку стільки горлають, у мордованні найкращих елементів українства”.

Про цей трагічний і болючий акт братовбивства ось так сповіщав український націоналістичний рух його Вождь, Голова Проводу

Українських Націоналістів, полковник Андрій Мельник:

УКРАЇНЦІ!

Дня 30 серпня ц. р. на вулицях Житомира згинули героїчною смертю два члени Проводу Українських Націоналістів: сотник Омелян Сенік - Грибівський і підполковник, інженер Микола Сціборський. Згинули вони від кулі каїна - братовбивці у передових рядах борців за Українську Незалежну Соборну Державу. Впали у воріт Золотоверхого Києва, до якого рвалися їхні серця і який вони обидва перед 22 роками, якраз у днях 30 і 31 серпня 1919 року здобували в рядах Української Армії. Вони впали при сповнюванні свого обов'язку, до краю вірні Україні, Націоналістичній Ідеї та Організації Українських Націоналістів. Ворожа рука рішилася на це злочинне вбивство в хвилині, коли Українська Нація переживає вирішальний час боротьби за свою волю, коли серця всіх українців спрямовані до національної єдності і творчої праці для України.

Євген Коновалець, Омелян Сенік - Грибівський, Микола Сціборський — творці Українського Націоналістичного Руху та основоположники УВО й ОУН впали жертвою ворожих сил, що їм страшною і ненависною є українська державність. Вони, що продовжували започатковане Головним Отаманом Симоном Петлюрою державницьке діло, згинули, як і Головний Отаман, з наказу тієї ж самої Москви, з рук різних виконавців її волі

Організація Українських Націоналістів, втративши двох членів Проводу: Омеляна Сеника - Грибівського і Миколу Сціборського, понесла велику жертву.

Смерть тих двох великих українців, провідних націоналістів - революціонерів — це велика втрата для дальшої визвольної боротьби України. Серце рветься з болю у кожного з нас в обличчі великої жертви й трагедії нашого народу.

В цю хвилину закликаю Вас до спокою та рівноваги духа. Нас жде ще тяжкий змаг....

Але не вб'є ворог Ідеї, вбиваючи її носіїв. Жертва крові за правду родить когорти нових борців, що в своїй вірі й завзятті доведуть Ідею до перемоги.

Будьте вірні Україні і Націоналістичній Ідеї, стійте твердо на своїх стійках та давайте рішучу відсіч всім спробам нищити українську силу, звідкіль вона не походила б.....

Слава пам'яті незабутніх наших Друзів: Омеляна Сеника - Грибівського і Миколи Сціборського! — Слава всім упавшим за Україну Героям!

Слава Україні!

Постій, 5 вересня 1941 року.

Андрій Мельник
Голова Проводу
Українських Націоналістів

ХІ.

ПОДІЇ НА БУКОВИНІ.

Початок війни позначився на Буковині знаменними подіями. Під проводом Буковинської Екзекутиви ОУН там вибухло повстання в тилах червоної армії. Члени ОУН були авангардом повстанчої маси, навколо них об'єднувалося селянство і міщанство. Повстання заскочило несподіванкою червоне командування. Загони партизанів перервали комунікацію. В кривавих сутичках партизани здобували в деморалізованого противника зброю. До запеклих боїв дійшло в околицях Вижниця - Вашківці - Станівці. Терени, що їх очищали більшовики, займали українські партизанські сили.

По всій Буковині замайоріли національні жовтоблакитні прапори. Відбуваються масові демонстрації і віча тріумфуючого народу. Спільно організується місцева українська влада. Метою повстання було, по-перше визволитися від більшовиків самостійно, без допомоги румунів, щоб вони не здобули для панування на Буковині ніяких моральних козирів, як "визволителів українців зпід большевицького кормиги". Повстанчий рух ішов під прапором невіддільності Буковини від Центральних Українських Земель, під прапором Соборности.

Буковина впродовж довгих століть не була вже тереном збройного змагу народніх мас за здійснення української державности. Але національна державна свідомість буковинських мас, розбуджена кількарічною передвоєнною діяльністю ОУН на цьому терені, була дуже висока. Національна доцільність підказувала завершити це духове оформлення буковинських мас у вогні бойового хрищення.

Українська влада протрималася на Буковині до трьох тижнів. Цей короткий період заповнений кривавою боротьбою як з більшовиками, так і з румунами, що йшли разом з німцями.

Коли стало ясно, що далі натиску румунів і німців витримати не вдасться, починається вихід розконспірованого активу з Буковини. Йдуть не лише члени ОУН. До них прилучуються також гурти селян, навіть із обозами. Частина відходить в південну Галичину, а звідти від ОУН дістає спрямовання на СУЗ. Друга основна частина вирушає відразу на Осередньо - Східні Українські Землі. Ціль для всіх — Золотоверхий Київ. Всі горять бажанням віддати свої сили для революційної боротьби за Самостійну Соборну Українську Державу. Скрізь, де проходять буковинці, їхній похід робить велике враження на населення. Наддніпрянці бачуть масу людей на життя і смерть відданих українській ідеї. І навіть ті з наддніпрянців, хто протягом десятиліть большевицького панування встиг забути “чиїх батьків, чиї вони діти”, розширеними очима див-

ляться на ту українську силу, яка, мов чудо небесне, з'являється перед ними.

Величезна освідомна й організаційна праця Організації Українських Націоналістів, що її вложено в цю невелику частину української національної території, в "Зелену Буковину", землю Федьковича і Кобилянської, щойно в цю хвилину виявила себе в цілій своїй повноті. Буковина взяла найбільш здисципліновано і найбільш організовану участь у великій акції ОУН опанування, духово й організаційно, Наддніпрянщини. Видала вона сотні карних рядовиків ОУН і дала провідному активові ОУН цінних і добрих керівників, з яких деякі зайняли чільні місця в найрізномордніших ділянках організаційного життя.

Бандерівський бунт найшов там своїх прихильників тільки в одиницях, велика й основна маса організованого членства і симпатиків ОУН вірно стояла на позиціях ПУН і витримали на них аж до самого кінця. Ще й сьогодні, кілька літ після закінчення війни, члени ОУН, що перейшли організаційну школу і зібрали організаційний досвід у буковинській ОУН, представляють собою значну опору націоналістичному рухові. Багатьом з них довелось загинути в тих жорстоких роках на Україні.

XII.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЖИТТЯ В КИЄВІ І ОСУЗ.

В двадцятих числах вересня нелегальними шляхами перша група націоналістів в кількадесять людей прибула до Києва по зв'язках устійнених ще тоді, коли була в Києві черво-на армія. Далі прибували до Києва сотні нових, що здебільшого в Києві не лишалися, а діставали від Центрального Керівництва дальші спрямовання. Відчуття того, що довгими роками вимріяний Київ став центром націоналістичного руху, підносило душі революціонерів. Всі працювали до упаду. А коли прийшла зима, коли в холодних, неопалених будинках тріскали водопроводні труби, коли від голоду люди мерли, коли німецький терор став виривати найкращих з лав, члени ОУН героїчно витримали і створили нову легенду непокірного Києва, що пробиває шлях Україні в державницьке майбутнє. Першим завданням було нав'язати контакти з усіма київськими українськими діячами, з працівниками різних ділянок: військової, економічної, культури, мистецтва, науки. Треба було по-революційному швидко зорієнтуватися в київських обставинах і по-революційному швидко зорганізувати всі середовища українства в усіх напрямках духового й матеріального життя.

І це вдалося на початках, до перших ударів окупантського терору, перевести досить широко. В контактах з місцевими людьми особливо роллю відіграв Олег Кандиба - Ольжич. Перед ним розкривалися гостинно двері кожної української родини. Націоналістичний рух у столиці набрав масового характеру. В революційний час треба було поповнювати сили з великою оперативною рухливістю. Симпатички і кандидати ОУН переходили пробу революційної дії. Багато з них, витримавши найсуворіший іспит боротьби, вливалися в членство ОУН і йшли в підпілля.

Так, як у Києві, цей процес відбувався тоді скрізь. Лави Організації на широких просторах Великої України поповнилися грубими тисячами наддніпрянців.

В перші дні засновано було Київську Міську Управу. Всі зусилля були спрямовані на те, щоб Управа опинилася в руках місцевого українського національно-свідомого елемента. Відповідні вказівки щодо обсадження адміністрації йшли й у всі закутки України і їх майже скрізь в більшій чи меншій мірі вдалося здійснити. Це давало в руки українству певні можливості наступу й оборони супроти німців. Національно-свідомі адміністратори фактично контролювали і влучно паралізували удари окупаційної влади по українському населенню.

Разом з тим вони сприяли революційному підпіллю. І хоч як пізніше німці намагалися винищити український елемент в адміністра-

ції, їм це цілком не вдалося. В багатьох місцях адміністративний апарат з національно-свідомим елементом діяв за інерцією в тому напрямку охорони українських інтересів, що їх вказали перші тижні.

З приходом у Київ створено для всіх галузей центральні керівні установи.

“Рівночасно з розбудовою цілої місцевої адміністрації започато і розбудову адміністративних органів, призначених для служби культурної. Спочатку при Міській, а далі при Обласній Українській Управі, засновано Секції Мистецтва, Шкільництва і Позашкільної Освіти, що мали за завдання заопікуватись не тільки матеріальними і стисло організаційними справами культурного життя Києва і провінції, але також включитись (через спеціальні комісії тощо) до праці над виробленням засадничих форм для окремих ділянок цього життя”.

“Вищим регулюючим чинником була при тім Українська Національна Рада. З грудня 1941 року мав повстати при ній Генеральний Секретаріат, як орган виконавчий з окремим Генеральним Секретарем в справах культурно-освітніх, як вищий виконавчий орган на цілість СУЗ (а в перспективі на всі землі українські взагалі). Культурна діяльність цих органів (Ген. Секретаріат практично до своєї праці так і не міг приступити) позначилось передовсім на організації шкільництва.”

“Засновано школи початкову та середню (двох типів) з пляном навчання для них та

приступлено до організації шкільництва вищого та закладів наукових, насамперед Академії Наук. Академія Наук, поповнена в міжчасі новими національними силами (також із ЗУЗ і з еміграції) перебудувалась на інституцію справді наукову і українську. В пляні цієї перебудови засновано Інститут студій Української Визвольної Боротьби, очолений ген. М. Капустянським. Пляново ставлено і позашкільну освіту, що з її рамени з одного боку започатковано чистку так масових культурних закладів, як бібліотеки тощо, від залишків большевизму, а з другого боку започатковано безпосередню національну виховавчу працю над широкими масами. Одним із осередків такої перевихови мала стати "Просвіта" (з численними філіями)".

Господарське життя в кооперативній формі — приватні підприємства де-не-де одним показувалися — очолені Всеукраїнською Кооперативною Спільною. Вільні професії оформлено в професійні спілки: Спілка Письменників, Спілка Образотворчих Мистців, Спілка Музик, Спілка Лікарів, і Медичних Працівників, Спілка Інженерів і т. д. Відразу приступлено до творення основ для робітничих профспілок. Гірше було з організуванням селянства, тому, що треба було діяти на широким теренах, а крім цього, майже ніде не було видатних селянських діячів.

Відновлено також українське церковне життя. Для кермування церковними справами створено церковну Раду УАПЦ.

Для несення суспільної допомоги створено Український Червоний Хрест. Він спричинився між іншим до того, що цілий ряд наукових робітників і заслужених діячів по містах дістали засоби для перебуття першої жажливої зими.

Німці зброєю перешкаджали довозити харчі до Києва, маючи в пляні підірвати життя міста. Українські селяни на Київщині проте довозили до міст сільсько - господарські продукти організовано, всупереч німецьким заходам. Напр., в місяці листопаді 1941 р. одна Т. привезла до Києва в один раз понад сто підвод з харчами.

ПУН передбачав, що німецькі заходи будуть спрямовані на біологічне винищення українського потенціалу. Знаючи про наміри німецької расової політики на Сході, можна було припускати, що німці всілякими способами винищуватимуть і українців - полонених. Тому зарані було спрямовано широку рятівну акцію, в якій зосереджувались зусилля Українського Червоного Хреста.

В ході воєнних подій виявилось, що побоювання ПУН - у відносно долі полонених мали цілковиту рацію. В Раві Руській впродовж чотирьох місяців згинуло 8,000 вояків - полонених. Під Львовом, в Лисинецьких таборах, трупами полонених заповнено 45 братських могил, від 500 до 3,500 померлих в кожній могилі. В Умані, де було до 7,000 колишніх червоноармійців, кухня діставала харчів стільки, скільки треба було на прогодування 2,000 лю-

дей і розуміється, майже всі ці полонені померли з голоду. В Кам'янець - Подільській області за два роки винищено 150,000 старшин і вояків. В Сталіно, за короткий час знищено 25,000, і так у безконечність.

При УЧХ утворено окрему групу певних організаційних людей, яка займалася нелегальним нав'язанням зв'язків з полоненими, поміччю їм в утечі, в дорозі додому. Завдяки діянню Українського Червоного Хреста (УЧХ) на Наддніпрянщині врятовано величезні кількості полонених.

З найбільшою обережністю проваджено в Києві й на провінції облік і купчення кадрів національно - свідомих військовиків Наддніпрянщини. Для цієї цілі засновано військовий клуб ім. Полуботка з філіями. На чолі клубу стояв український генерал. Про ці військові заходи ОУН німці довідалися лише тоді, як розгорнули на повну скалю протиукраїнський терор.

Велику вагу було звернено на державницько - націоналістичне перевиховання молоді. Для того була заснована широка мережа "спортивного" товариства "Січ", у статуті якого значилося:

"Завдання товариства — дбати про всебічне духово - моральне та фізичне й фахове виховання української молоді на підставах українського націоналістичного світогляду, щоб дати українській державі повновартних громадян, борців за її силу і велич."

“Січі” працювали впродовж кількох місяців, поки німецький терор не розбив їх і не загнав активних січовиків у підпілля. Січові товариства були децентралізовані з огляду на передбачуваний німецький терор, але всі вони підпорядкувалися моральному авторитетові київського осередку.

Праця з молоддю була пробним каменем для націоналізму. Треба було розбуджувати приспану большевизмом національну свідомість й на базі її виробляти націоналістичні переконання. Наскільки сильні були вияви націоналізму серед молоді, може свідчити хоч би те, що за зв'язки з ОУН німці взімку 1941 - 1942 рр., заарештували коло 60 студентів і студенток київського університету.

Помітних вислідів вдалося досягнути також в ділянці використання органів для цілей виплекування національної свідомости.

Редакцію київського часопису “Українське Слово” створили націоналісти: Петро Олійник, Ярослав Оршан, Олена Теліга, Іван Рошко - Ірлявський, Яковенко і ін. Вони надали цьому органу виразно націоналістичне обличчя. На його сторінках з'являлися не раз статті із таким змістом, що однаково говорив про понурість німецької окупаційної діяльності, як бив по большевизмі. Газета здійснювала широкий плян висвітлення різних сторін української націоналістичної духовости, на прикладах героїчної незломности в боротьбі за державну незалежність в минулому збужувано на українських масах критично - революційне на-

ставлення до сучасності. Багато зусиль прикладено до того, щоб стримати цілу зливу пронімецьких статей, що їх приносили недавні "совєтські люди". І хоч така лінія редакції призвела до знищення її членів і до ліквідації газети, одначе газета зробила велике діло. Вона, безперечно, формувала національно-державницьку свідомість мас. Тисячі з нетерпінням чекали появи кожного нового числа.

Зовсім без будь-якого офіційного дозволу від німецьких чинників починає видавати О. Теліга як "легальний журнал" — "Літаври", орган Спілки Письменників. Цієї газети вийшло лише чотири числа.

Анальогічно вклинявся український націоналізм в пресу і в інших українських більших і менших містах, особливо в Рівному, Житомирі, Вінниці, Полтаві, Чернігові, Миколаєві, Кременчуці.

Поруч "Українського Слова" велику роль відіграла харківська газета "Нова Україна". Щоправда, в цій газеті, крім націоналістів, друкували свої статті й люди з лояльним наставленням до німців, одначе постійні читачі знали вже ціну кожному авторові й вирізняли жито від половини. Літературний відділ "Нової України" деякий час очолював колишній вапльотинин, друг Хвильового, член ОУН — Аркадій Любченко. Значення харківської газети полягало в тому, що націоналістам в ній пощастило, попри всі небезпеки, протриматися більше року. І тоді, коли всі газети вже були перетворені рукою Райхскомісара України Е.

Коха на німецькі рептильки, тут ще можна було прочитати яскраво українські речі. Націоналістична українська пропаганда через пресу була могутньою конструктивною силою, формуючи свідомість мас: адже ж “Українське Слово” мало наклад від 20 тисяч до 50 тисяч примірників. “Нова Україна” довгий час мала наклад 50,000, а деякі числа з націоналістичним матеріалом вдавалося пустити навіть більшим накладом.

ОУН ставила в площині духовій широкі завдання. Першим із них по організуванні преси — було створення видавництва “Українського Слова”, що мало розгорнути плянову книжкову продукцію, видавати літературно-мистецький і науковий місячник, місячник пропаганди, популярний освітній орган, орган для селянства і журнал для дітей. Уже визначено було склад редакцій журналів. Уже перший з журналів “Розбудова Нації” був набраний в друкарні, як удари німецького терору спинили і знівечили цю працю.

ОУН була могутньою силою, що розбуджувала, спрямовувала і кликала все вперед до осяйних вершин українського подвигу, давала приклади жертвенної праці в усіх ділянках життя. Але для легального керівництва життям народу, для очолювання його конструктивних починів треба було верхівного керівного органу, який водночас протистояв би окупаційній системі і був би втіленням всенародної волі до суверенності.

Таким органом стала Українська Національна Рада в Києві, що її створено революційним порядком дня 5 жовтня 1941 р.

В склад її увійшли найвизначніші українські особистості, які в той час жили і діяли на Рідних Землях. В ній скупчилися представники Києва, Дніпропетровська, Житомира, Полтави, Кременчука, Миколаєва, Вінниці, Уманя, Рівного, Кам'янця - Подільського, Чернігова, Львова, Буковини, Кубані, Карпатської України. Національна Рада в Києві стала фактично революційним передпарламентом України.

З усіх кінців України прибували в Київ делегати від місцевих адміністративних одиниць із запевненням в тому, що вони наділяють парламент повним довір'ям. В грудні 1941 р. передбачалося створити Генеральний Секретаріят Української Національної Ради. В широких українських колах усталювалася думка про Генеральний Секретаріят, як про український уряд, від постави і політики якого залежатиме майбутнє України.

Виникнення й розвиток УНРади порівнювано з виникненням і розвитком Української Центральної Ради в 1917 році. Почав усталюватися погляд на УНРаду, як на перемницю традицій Центральної Ради.

В такій атмосфері морально виправданою і характеристичною була присяга Буковинського Куреня Національній Раді. Одного дня в жовтні 1941 головними вулицями міста Києва в струнких лавах, з жовто-блакитними

прапорами, зі співом патріотичних пісень ішов Буковинський Курінь. Бойовики, що зазнали гарту буковинського повстання, що передерлися сотні кілометрів, поспішаючи до Києва, осягнули нарешті свою ціль. Тепер вони хотіли скласти урочисту присягу на вірність українським визвольним змаганням, українській державі та Національній Раді. Присяга відбулася в урочистій обстанові у великій залі приміщення Української Академії Наук на розі Володимирівської і Фундукліївської вулиць. Присяги свої буковинці додержали свято. Роз'їхавшись з Києва з припорученнями, вони всі мужньо боролися в підпіллі, а велика частина їх даниною власної крові сплатила свій обов'язок Україні.

Німці, що досі були зайняті бурхливим розвитком воєнних операцій, забезпеченням комунікації з глибокого тилу, а в новоздобутих величезних теренах, серед зовсім незрозумілого їм світу і обставин чулися розгубленими; восені стали приходити до притомности, до усвідомлення того факту, що ОУН діє і що українські маси прокидаються до свідомого національного життя. Це їх глибоко занепокоїло.

Зокрема їхня розвідка стала пильнувати діяльності Української Національної Ради в Києві. З тривогою сконстатували вони признаки того, що ця установа підтримується громадською опінією. Як далеко зайшла розбудова українських сил, в якій мірі Національну Раду підтримають маси в разі німецького натиску

і чи не пізно ліквідувати цей рух — такі питання тривожили німецькі поліційні органи. Спочатку обережно запропоновано було Національній Раді перетворитися на Український Громадський Комітет. Національна Рада відкинула цю пропозицію німців. Тоді наказом з 17. листопада 1941 р. німецькі чинники заборонили діяльність УНРади і вона переходить у підпілля.

Негайно після заборони діяти Українській Національній Раді відбулася ширша нарада Центрального Керівництва ОУН. На підставі даних, здобутих розвідкою, стверджено, що німці приступають до реалізації політики терору на Україні. В зв'язку з цим вирішено одних людей якнайпильніше законспірувати, а інших перекинути на інші терени.

Цю постанову почато негайно переводити в життя.

Одночасно ОУН стала відповідати революційними способами німецькому окупантові. В двадцяту річницю базарської трагедії організовано масову маніфестацію. Села, міста й містечка Житомирщини й північної Київщини сповіщено, що 21. листопада відбудеться під Базаром панахида в пам'ять героїв, поляглих за українську справу в боротьбі проти большевизму. Водночас на місці трагедії, що відбулася двадцять років тому, висипано дві високі могили та вкопано три високі хрести. Вивішено націоналістичні тризуби і жовтоблакітні прапори. В навечеря 21. листопада Провідник Житомирської області ОУН поставив біля могил

почесну варту. Вже попередніми днями, а зокрема вночі й уранці 21. листопада, в напрямку до Базару тягнулися безконечні валки селянських возів. Їхали люди різного віку, чоловіки й жінки. Німецькі залоги були переполошені й заскочені цим масовим рухом. Місцева військова влада вислала на дороги, що вели до Базару, панцирні частини. Одначе, як пізніше виявилось, до Базару їхало і йшло близько сорок тисяч люду. В таких умовах танкові з'єднання не наважилися ні на що інше, як на патрулювання по дорогах.

Журнал "Наш Шлях" ще по свіжих слідах, в березні 1942 року, такими словами характеризує перебіг демонстрації:

"Раннім ранком 21. листопада непроглядні маси народу з вісім районів (400 сіл) зібралися кругом дорогих могил, які засипано сотнями вінків з написами: від громадян Базару, Києва, Житомира, Коростеня, Народич, Малина-Чопович . . . від Проводу ОУН, учительства і інших. Богослуження і панахиду правили три православні священики. Співав об'єднаний хор із чотирьох сіл . . . О годині 12-ій штафета забрала крихітку землі з могил, щоб вмурувати її в Софійському Соборі в Києві. Опісля слідували промови Голови Районового Управління м. Чопович, п. П., відпоручника Проводу ОУН і представника націоналістичної молоді. Промовці змалювали історію боротьби українського народу з большевизмом, вказали на гекатомби жертв борців за українську державність та висловили непохитну віру, що українська нація

під проводом ОУН та її Вождя полковника А. Мельника здійснить свій національно-державний ідеал. На закінчення цієї імпазантної маніфестації многотисячні маси народу піднесли трикратно грімке "Слава Україні! Слава Вождеві Андрівві Мельникові!"

Проводячи яскраво революційну акцію, ставили націоналістичні чинники через протести й меморіяли до німецького уряду й акцію дипломатичну.

Перший меморандум підписав Голова Української Національної Ради у Києві проф. Величківський, Голова Української Національної Ради у Львові митрополит А. Шептицький, Заступник Голови Директорії УНР А. Лівичський, Голова Ради Українських Комбатантів ген. М. Омелянович - Павленко (старший) і Голова Проводу Українських Націоналістів А. Мельник.

В одному з меморандумів, після того, як було дано широку картину німецьких колоніальних заходів — виснажування населення голодом, винищування полонених голодовою смертю, заборони культурно-освітнього життя тощо, що, з огляду на таку політику Німеччини, українство не несе ніякої відповідальности за дальший розвій українсько-німецьких стосунків.

Значення меморандумів полягало передовсім в тому, що копії тих протестів і меморандумів надсилано в дипломатичні представництва нейтральних країн і тим зосереджувано увагу міжнародної опінії на подіях в Україні.

ХІІІ.

НІМЕЦЬКІ РЕПРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЖИТТЯ НА ОСУЗ.

Восені 1941 р. німці взяли Харків, вклинилися в Донбас, захопивши таким чином величезну більшість українських теренів. Назиму наступ було спинено. Серед німецьких чинників панувала зарозуміла певність, що вони війну на Сході виграли. Тепер повстало завдання влаштуватися на Україні “як дома”, приступити до здійснення колоніальної програми.

І так, як перша перешкода, повстав український націоналізм. Він — як це виразно побачили німецькі чинники — обростав плоттю і кров'ю, здобував симпатії де-далі ширших кіл, розгортав творчу працю в усіх галузях під кутом зору українських інтересів. І не даремно заступник київського генерал-губернатора Аккман в одному зі своїх виступів заявив, що український націоналізм на Україні є ворогом число 1.

І з люттю хижака, що хоче зберегти неподільно за собою свою здобич, розгортають німці свій терор. Перші жертви впали у зв'язку з базарською маніфестацією. Заарештовано було кількасот селян і велике число членства ОУН. В Житомирі розстріляно 120 осіб, з них 24 членів ОУН. Тоді згинув також провідник Екзеку-

тиви м. Житомира Орищенко з дружиною. Відбулися розстріли в Радомишлі, Коростені, Базарі. Ця перша хвиля розстрілів пройшла в грудні. Тоді ж таки падають жертвами терору сім буковинців на чолі з Сірецьким у Миколаєві, винищує терор наші лави в Чернігові, Полтаві, Кам'янці-Подільському. В Києві першою гине група членів на чолі з Романом Бідою, що 1929 р. був у Львові учасником бомбового замаху на "Таргах Вихідні". В половині грудня заарештовано групу редакційних працівників "Українського Слова"; Івана Рогача, колишнього секретаря Президента Карпатської України; Петра Олійника, редактора "Українського Слова", Ярослава Оршана-Чемеринського, талановитого публіциста, автора праць "Закарпаття", "Де стоїмо", редактора "Націоналістичної Пресової Служби", керівника Реферату Пропаганди ОУН на СУЗ. Розстріляно їх десь у середині січня, після того, як вивезено з Києва. Ні місця, ні дати загибелі встановити не вдалось.

Замість забороненого "Українського Слова", німці заснували "Нове Українське Слово", яке очолив запроданець і донощик Штепа, що почав обливати брудом український націоналізм і підносити до небес "німців - визволителів". Його статті були блюзнірством циніка над могилами поконаних героїв. Серед киян, за "Новим Українським Словом" закрипилась назва "німецької помийниці".

Характеристична деталь: удари по українському націоналізмові викликали в деяких колах віджилої української еміграції неприхо-

вану радість. “Українська Дійсність”, що виходила в Празі, передруковувала з прихильними коментарями від себе статті Штепи, в яких німецький борзописець лаяв українських націоналістів за їхню суверенну політику до німців.

А поліційний механізм “Райхскомісаріату Україна” тим часом працював далі.

7 - 9 лютого 1942 р. в Києві переведено масові арешти. На цей раз гинуть десятки націоналістів. Гине інж. Михайло Теліга, родом кубанець. З ним знаходить смерть його дружина, визначна поетка Олена Теліга, жінка, про яку один із катів-гестапівців сказав: “я не бачив мужчини, щоб так героїчно вмирав, як ця жінка”. Водночас замучено й молоденького поета - закарпатця Івана Рошка - Ірлявського, автора “Срібна Земля”, “Моя Весна”, “Вересень”, “Брості”. Гине також Іван Кошик, родом із Попельні на Київщині, так само непересічна індивідуальність, здібний публіцист, намічуваний ПУН на пост Провідника Реферату Молоді. Розстріляно і проф. Гупала, наддніпрянець, автора “Тріумф прокурора Дальського”, драми з життя українських націоналістів у підсоветській дійсності, п'єси, в яку нахабна німецька цензура вставила кілька пронімецьких фраз.

10 березня 1942 р. в Крюкові розстріляно 12 осіб, серед них дві жінки з дитиною. Між присудженими до розстрілу була й зв'язкова від грузинських революціонерів до ОУН.

В травні 1942 року удар падає на лубенський осередок ОУН. Від німецьких куль гине група членів ОУН на чолі із закарпатцем Верешем. У Харкові падає районувий бургомістр, інж. Світличний. Цього ж року заарештовано й знищено 15 членів ОУН в Полтаві; серед них гине провідник Полтавської Обласної Екзекутиви ОУН, голова Міської Управи, знаний на Наддніпрянщині діяч Борковський, колишній старшина армії УНР, друг Петлюри і Коновальця, учасник захисту Києва проти большевиків у січні 1918 року (командував автопанцирними силами, що штурмували київський арсенал, при чому був важко поранений). Разом з Борковським гинуть визначні політичні діячі — Дигас, Клименко і Дейнека.

1942 рік приносить у Києві все нові й нові арешти й розстріли: Гинуть наддніпрянці: інж. Романів, інж. Сиченко, Голова ВУКОСпідки Перевертун, проректор Київської Політехніки, учасник визвольних змагань 1917-1919 рр., Тодот Чередниченко, Голова Київської Облспоживспідки Бондаренко, якого німецькі варвари розстрілюють разом із його дружиною й дітьми.

1943 рік не лише багатий на криваві жертви. У Харкові через дії агента Гестапо, заступника бургомистра Міської Управи Козакевича падають члени Обл. Екзекутиви ОУН інж. Микола Михайлович Кононенко й інж. Микола Іванович Горбань.

В цьому ж році важко скатований гине Крайовий Провідник ОСУЗ Аркадій, родом з

Галичини. 3-го березня 1943 року на лубенській тюрму робить напад бойова група ОУН і визволює велику кількість в'язнів. В сліпій люті за це розстрілюють гестапівці 600 ув'язнених, серед них велику кількість нашого членства, між іншими і таких визначних членів, як Володимир Яхно, Анатолій Демодовгопільський та інші... Влітку 1943 року загинув при втечі з тюрми Провідник Вінницького Інспекторату, Володимир Стасів, родом з Галичини.

На сторінках цієї короткої праці немає змоги ні перерахувати всіх загиблих, ні навіть зазначити самі лише пункти, в яких відбулися арешти й розстріли.

В ці воєнні роки ОУН втратила там тисячі організованого членства.

Не падали вони пасивними жертвами. Люди гинули в запалі бою, здобуваючи нові позиції.

Гестапо напружувало всі свої сили на те, щоб "з коренем вирвати" ОУН з України. Націонал-соціалісти, відходячи з України під натиском більшовиків, сподівалися ще повернутися. Вони вірили, що їм доведеться в майбутньому ще раз зіткнутися в бою в українським націоналізмом. Лише цим можна пояснити той факт, що коли більшовики під Дніпропетровським підійшли щільно до лівого берега ріки, відділи Гестапо робили ще в мешканнях міста засідки на членів ОУН.

Треба відзначити, що московський елемент та його прислужники, змосковлені перевертні,

всіми силами допомагали німцям в переведенні протиукраїнського терору. Москалі були найкращими службістами в Гестапо. Москаль Мещеряков був спочатку при Харківському, а пізніше при Київському Гестапо фахівцем у справах викривання українського націоналізму. Запеклим україножером був бургомістр м. Полтави П. П. Галанін, нагороджений від німців орденом. Він нищив у Полтаві паростки українського суспільно-громадського й духового життя. У Дніпропетровську московські білогвардійці вели запеклу боротьбу проти Української Автокефальної Православної Церкви. Переодягнені в німецькі військові мундури, вони вночі тричі робили напад на церкву. Уперше пошкодили дзвони. Коли парафіяни направили шкоду, тоді москалі вдруге зірвали дзвін. Але й цю шкоду було направлено. Розлючені напасники, прийшовши втретє — підпалили церкву.

XIV.

ОУН НА ОСЕРЕДНІХ І СХІДНІХ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ВІД 1942 Р.

Перші більші німецькі удари не застали ОУН невідготованою. Вже в листопаді 1941 р. Організація стягає ті сили, що були кинуті на відкриту роботу, щоб розбудити широкі маси і закріпити свій власний авторитет. Розконспіровані люди відходять в підпілля, або в дотеперішніх місцях роботи або перекидаються в інші терени, де вони неznані. Це потребувало великої організаційної праці. На весні 1942 року перебудову було закінчено. Але восени цього ж року через арешти, з міркувань конспіративного характеру, довелося знову переводити ряд тактичних змін в організаційній структурі та в обсаженні деяких постів.

Боротьба ОУН входить в новий етап.

24 - 25 травня 1942 року відбулася в Почасві на Волині Крайова Конференція ОУН. Висновками цієї конференції були т. зв. травневі ствердження й тези, які

- 1) аналізуючи пройдений шлях боротьби від вибуху німецько - советської війни стверджували оправданість і моральну силу українського націоналізму на Наддніпрянщині;

- 2) виявляли й характеризували німецьку політику на Україні, як політику терору й нещадного кольтоніяльного визиску;
- 3) встановлювали принципи шляхи, стратегію й тактику дальшого розгортання революційної боротьби на Наддніпрянщині.

Ствердження й тези викликали велике захоплення і зрозуміння серед членства ОУН. Вони стали кормом для всіх, що рішилися вести беззастережну визвольну боротьбу.

Цього ж таки року, 14 - 15 серпня в Києві відбувся скликаний ОУН Всеукраїнський З'їзд Українських Самостійників. На З'їзді побіч членів ОУН брали участь колишні члени БУД (Братства Української Державности), СВУ (Спілки Визволення України), СУМ (Союзу Української Молоді), УВО (Української Військової Організації), збройних осередків 1921-1923 рр. та Повстанчого Центру. На З'їзді після заслухання доповідей стверджено, що ОУН є єдиним справжнім і повновласним пересмником та продовжувачем революційної визвольної боротьби українського народу. Революційний шлях ОУН — це шлях, по якому підуть всі майбутні революційні патріотичні сили українського народу. Напрямними стратегічного й тактичного характеру та оперативним інструментом закінчено наради З'їзду.

Переведення цього З'їзду було обумовлене двома причинами.

По-перше, ОУН хотіла перевірити свою діяльність через опінію тих місцевих самостійницьких кіл, які в минулому вже вклали свій

внесок в революційну боротьбу. Бо кожна революційна організація повинна прислухатися до думки громадянства.

По-друге, якщо б учасники З'їзду визнали лінію Організації за правильну, важно було, щоб З'їзд висловив своє моральне визнання ОУН. Бо на базі такої моральної підтримки виростає і фактична єдність громадянства навколо Організації, і в свідомості громадянства Організація зафіксується як справжній авангард нації і виразник її інтересів.

Організаційно підпільна робота ОУН в цьому періоді була поглиблена. Треба було зміцнити свіжі кадри, вишколити їх, передати їм великий духовий багаж, здобутий націоналізмом на протязі довгих років діяння ОУН. "Західнякам" треба було в світлі нового досвіду, здобутого на ОСУЗ, разом із членами наддніпрянцями урахувати ті чи інші помилки перших років. Слід підкреслити що в методах діяння, в методах поширення своєї ідеї націоналізм виявляв революційну гнучкість.

Про методи роботи серед наддніпрянської молоді один і діячів націоналістичного підпілля писав ось так:

"Треба було в питанні молоді узгляднювати... реальний підхід до життя більшої частини українців із СУЗ, а тим самим і молоді. Надто мусілося узгляднювати й цю обставину, що тяжке дотеперішнє положення обтяжувало її ще частинно матеріялістично. З огляду на наведені моменти мусіли бути теж від-

повідні підбори тем і матеріалів до програми виховання. Вона мусіла незвичайно конкретно трактувати соціально-економічні та суспільно-державні проблеми. Загальні програмові означення не могли там вистарчати і треба було конкретизувати всі питання до подробиць. Молодий робітник питав не за “теоретичними підставами ідеології”, але за те, як конкретно націоналістична держава береться розв’язати справу заробітної платні, соціального забезпечення, мешканевих труднощів і т. п. (“Український Націоналіст”, 15 лютого 1942).

Головним завданням було — далі невпинно вгризатися в довкільне середовище, добираючи до ОУН індивідуальності з різних прошарків українства.

Це робилося шляхом пильного індивідуального добору. Багато зусиль прикладалося і до полагодження масової підпільної пропаганди, що її видатним організатором був сл. п. Василь Кузьмик - Петренко, родом з Карпатської України, редактор Центрального Керівництва, закатований пізніше німцями. В Києві була підпільна цикльостилева друкарня. Восени 1942 р. Гестапо попало на її слід і забрало весь наклад “Сурми” київського видання. Довгий час діяла підпільна друкарня в Дніпропетровському. Раз-у-раз зі Заходу підставлялися кур’єри, що привозили літературу, друковану давніше й тепер. Одного разу, завдяки величезній відвазі члена-рядовика, шофера, вдалося привезти із Західної Європи до Дніпропетровського кілька вантажних ма-

шин, наповнених націоналістичною літературою. Особливо поширювано в той час календарі - альманахи "Сурма", "Наступ", Д. Кардаша (О. Кандиби) "Євген Коновалець", статтю ген. М. Капустянського про С. Петлюру (передрук із "Розбудови Нації"), Ткачука "Український Націоналізм", Сціборського "Націократія" тощо. Відчувалася потреба книги, що подавала б основну проблематику націоналізму, розгорнула б світоглядні проблеми в протиставленні до большевизму і висвітлила б останні роки й місяці наступу українського націоналізму на СУЗ. Така книга п. н. "Шлях Нації" з'явилася 1943 року. Написав її наддніпрянець. Вона складалася з таких розділів: Філософічно світоглядні засади українського націоналізму, Нація, Українська Нація, Большевизм і Україна, Німецька окупація й боротьба за визволення під проводом ОУН, Націократія.

В цій праці між іншим було дано характеристику німецької політики у відношенні до України. Автор писав:

"Політика націонал-соціалізму через багато років визначалася і нині визначається книгою Гітлера "Майн Кампф"... Для Гітлера нема на Сході ніяких державних проблем, він не добачає тут жадних націй..."

Українців серед інших народів Сходу ні Гітлер, ні інші діячі націонал-соціалістичної партії виразно не вирізняли і не вирізнятимуть. Українці так само мають бути слухняним бидлом у "кольонізаторським" плузі Німеччини.

Нещодавно на конференції журналістів у Кенігсбергу райхскомісар Еріх Кох дістав запитання, як він ставиться до державно - правової проблеми України. У відповідь на це Кох зазначив, що для нього більше важать два подвійні сотнарі української пшениці, ніж усі державно - правові проблеми України...

“Нині Україна — типова колонія. Методи колоніяльного поневолення мало чим відрізняються від тих, що їх європейці запроваджують серед чорношкірих в Африці...”

Розгул німецької сваволі, всевлада тупого, обмеженого прусака — ось, що характеризує адміністративний уклад Райхскомісаріату України. На чолі Райхскомісаріату стоїть Еріх Кох, людина безрадна і некультурна. Київський генерал - комісар Магунія — колишній пекар, ненавидить всяку діяльність, а тому на кожного, хто звернеться до нього в якійсь справі, дивиться як на особистого ворога. Єдине, що любить, це виступати перед масами зі святочними промовама, в яких наслідую манєру говорення Гітлера. Нічим не кращі від цих “державних діячів” “гебітскомісарі”. Більшість з них не може йти в порівняння своїм інтелектуальним розвитком навіть з пересічним українським інтелігентом. Одначе вони мають в своїх руках в “гебітах” необмежену владу над життям і смертю українців. Зарозумілість, підкреслення їх вищости — прикметні для них у всьому”.

Схарактеризувавши докладно всі форми гноблення українства і винищення українських культурних скарбів, автор продовжує:

“Такий образ сьогоднішньої дійсности може легко підказати відповідь, яку майбутність готують німці українцям. Вони мріють по війні на Україну пересунути маси німецького населення, залити німецькою повинню наші землі. “Багато пролитої німецької крові дає нам батьківщину на Сході” — подає керівний пропагандивний німецький журнал “Дер Шу-люнгсбріф” (1942, 3 зшиток).

Перша особа по Гітлері в сучасній Німеччині, райхсфюрер СС і шеф поліції Г. Гімлер, висловився про майбутнє Сходу так: “Наше завдання полягає не в тому, щоб Схід в старому розумінні германізувати, тобто, серед там замешкалих людей німецьку мову й німецьке право нести, а дбати про те, щоб на Сході жили тільки люди справді німецької, германської крові”. (Дойче Арбайт, зшиток 6 - 7, 1942 р.). Що означає ця постанова у відношенні до України, легко зрозуміти з німецьких плянів переселення на Україну 100,000 кольоністів. Українські селяни мають працювати “під опікою” ферм, що побудують ті кольоністи. Але це, на думку німецьких провідників, буде тільки початок: “німці розгорнуть там біологічну силу яка згодом проникне весь простір...” “Кожний, хто поляже на цій війні, придбав і освятив землю, що на ній в майбутньому матимуть плуг його товариші. І кожна жертва життям створить простір, де колись стоятимуть сотні німецьких колісок”. (Дас Шварце Кор, 20. 8. 1942 р.). Тепер популяризувати ті свої далекосяглі пляни серед українського на-

селення, німці вважають за шкідливе, покищо ховаються зі своїми справжніми плянами на майбутнє. Але на сторінках своїх періодичних видань, призначених для націонал-соціалістичного партійного активу, вони фабрикують ті ідеологічні аргументи, якими думають в майбутньому паралізувати спротив українських мас. Для цього вони не лише користуються “дослідами” своїх учених, але й пошукують зрадників у середовищі українських вчених та публіцистів, які б за “лакомства нещасні” погодилися доводити перевагу німецького духу над українським, та “історичні культурні права” Німеччини на українські землі”.

Така яскрава й правдива характеристика німецької політики на Україні спрямовувала ненависть до неї в річище організованої боротьби.

Вкінці 1942 року українські націоналісти розгорнули роботу на крайніх межах Східніх Українських Землях, на Кубані. Кубанський керівний осередок організації налічував до 70 осіб. Кубанські козаки давали потрясаючий приклад того, як швидко на Сході пробуджується національна свідомість.

Тепер український націоналізм діяв на всіх українських землях.

Новий період характеризується дальшим закріпленням ОУН в середовищі робітників і селян. Якщо в серпні—листопаді 1941 ОУН набирала характеру масово-інтелігентської організації, то тепер, в час неймовірно жорстокого

терору, слабодухи-інтелігенти відсіялися, “розчарувалися”, “перейнялися критицизмом” — в Організації залишилися люди крицевого характеру і приходили свіжі, діловиті, ті, що не шукали задоволення кар’єристичних амбіцій.

У Дніпропетровському рух очолив енергійний д-р Ярослав Самотовка. Йому і його помічникам довго вдавалося охороняти здобутки першого “напів-легального” періоду. Тут працював університет із 7-ма факультетами і більше як 3,200 студентами. Університет був ідеальним полем для добору кадрів у підпілля. Звідси досить швидко перекинулася робота на провінцію в робітниче й селянське середовище, і коли в серпні 1942 р. Я. Самотовка загинув, сітка мала вже великі кадри.

Полтавщину і Харківщину організували Богдан Коник, Олесь Бабій і Микола Кононенко. На Слобожанщині вдалося створити організаційні клітини й по деяких менших осередках. Харківська група дала ОУН міцний кадр наддніпрянців інтелектуалів і організаторів. На Чернігівщині гурт членів ОУН вже в 1942 році вийшов у ліс і створив там перший на лівобережжі загін націоналістичних партизанів. Центральне керівництво дивилося на цю пробу дії партизанки над Дніпром, як на досвід для дальшого розмаху цієї роботи в збігу відповідних обставин.

Одеська група з самого початку не могла розгорнути назовні жадної акції, бо тут румуни за саме слово “український” переслідували;

в українських селах за спів української пісні заарештовували.

Обсадження всього адміністративного апарату в т. зв. “Трансністрії” згори до низу румунами надзвичайно ускладняло працю. Діяльність тут ішла весь час суворо конспіративно. Вінничина особливо добре була розбудована під організаційним оглядом. На чолі Вінницького Інспекторату стояв Володимир Стасів (псевдо-Чайка), що був підпільником високої марки. Мав великий життєвий досвід, небуденний розум, різносторонню освіту і тонку психологічну структуру, спартанський аскетизм революціонера передусім характеризував його чар, його непохитно-міцної, трохи сентиментальної постаті випромінював на оточення, а його незвичайна працьовитість запліднювала його товаришів постійним активізмом. Організація на Вінниччині вперше зазнала німецького удару в квітні 1943 року, встиглиши до того широко розгорнутися в терені.

Зимом 1942—1943 року випрацьовано ґрунтовну схему і оперативну інструкцію для Організації.

З огляду на нові політичні і воєнні обставини, частину Організації, ту, що виходила на еміграцію, поділено на два сектори: один сектор евакуювався заздалегідь, виїзджаючи на зарані визначені в Західній Європі місцевості, другий сектор залишався на місці й відходив перед безпосереднім приходом большевиків. В цьому спочивав увесь тягар роботи в німецькій дійсності.

В міжчасі поволі попадали одне за одним українські міста в руки большевиків. Щораз ширше розгорталась нова картина жорстокої одчайдушної революційної боротьби з большевицькою реакцією. Загартована воля, вигострений розум, здобуті знання та вмілості отворювали форми революційної боротьби, яких не подолати навіть таким майстрам гноблення, якими є большевики.

XV. СПРОВИ ПОЛІТИЧНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСТВА

Рівночасно з цією революційною боротьбою проти окупанта йде політична акція об'єднання всіх українських сил, що їх так чи інакше можна включити в цю боротьбу.

Спроба об'єднання українських активних сил не нова і заходи українських націоналістів в цьому напрямку — теж справа давня.

Але хоч в 20-тих і 30-тих роках консолідації не було досягнуто, та сама ідея стала предметом дискусії, була все на порядку дня і вела до об'єднань в секторі суспільно-громадським, а саме: в Чехословаччині повстав “Союз Українських Суспільно-Громадських Організацій”, у Франції “Український Національний Союз”, а в Німеччині “Українське Національне Об'єднання”.

В 1938/39 р. заходами ОУН переведено консолідацію українських сил на Карпатській Україні.

В жовтні 1939 р. з доручення полк. А. Мельника пороблено заходи для консолідації всіх українських політичних сил для визвольних змагань. На жаль, ті заходи не найшли належного зрозуміння у всіх, а дехто навіть на власну руку почав робити заходи зовнішнього політичного порядку. Маємо на думці тут мало кому відомий меморандум чоловік людей УНДО до німецьких чинників та заходи осіб

з ФНС *). Одиноким успіхом було наладження суспільно-громадського сектора і створення Українського Центрального Комітету в Кракові, в якому взяли участь представники всіх політичних напрямків.

Противники полк. Мельника поставили справу політичної консолідації українства в невластиву площину і тому її не було доведено до кінця. В 1940 р. бандерівці коментували ці заходи як зраду революції.

З хвилиною зудару українства з німецьким окупантом, полк. Мельник поновлює заходи над консолідацією під кінець 1941 р. Як конкретну форму такої солідаризації полк. Мельник запропонував створення Всеукраїнської Національної Ради, зложеної з представників всіх діючих політичних осередків і чільних громадян. Щоб своїм заходам надати вже практичний хід, полк. А. Мельник виготовив меморандум до найвищого чинника німецького Райху, в якому представлено ворожу політику Райху супроти України і вимагано її зміни. Цей меморандум підписали: Президент Української Національної Ради у Львові Митрополит граф Шептицький, Президент Української Національної Ради в Києві проф. М. Величківський, Наступник Голови Директорії А. Лівіцький, Голова Ради Українських Комбатантів ге-

*) "Фронт Національної Єдності", політична партія, що повстала в Галичині в 1936 р. і в склад якої входили переважно бувші члени УНДО, а також колишні комуністи з Сель-Роб-у та з КПЗУ. Очолював її редактор Дмитро Паліїв.

нерал Омелянович Павленко і Голова ПУН полк. А. Мельник. Інші не з вини ініціатора полк. Мельника того меморандуму не підписали.

Ті кадри ОУН в Галичині, що не йшли на Схід, мали завдання забезпечувати тут відповідний рівень духово-політичного життя, змагаючи до того, щоб воно, по можливості утрималося на довоєнному рівені. Зберегти національну гідність українства, стримати — “спритних” людей від спекуляції українським козирем у відносинах з німцями, виховати молоде покоління в дусі героїчних революційних традицій і в стані постійного мобілізаційного потівля, — такі були місцеві завдання на ЗУЗ. Тут також з бігом часу розгорнувся німецький терор проти ОУН, від якого впало багато рядового членства на чолі з О. Дециком. Настрої мас радикалізувалися. Бандерівці сліпо пішли на цими настроями мас.

Та ОУН весь час вказувала на потребу зберігати і розбудовувати сили широких мас до часу всенароднього соборницького здвигу.

Ось так ОУН ставила ідею консолідації українських політичних і громадських сил для повної їх мобілізації в боротьбі зо смертельним ворогом не в площині концепцій, тільки як політичну необхідність доби. Подібні спроби зо сторони бандерівців, чи то т. зв. крайового періоду, чи пізніше, при заложенні УГВР були в своєму тактичному заложенні анальогічні до т. зв. народного фронту, що його большевики організували в Західній Європі, в остан-

ніх роках перед другою світовою війною. Метою тієї акції було затуманити партнерів і зужити їх для закріплення власних партійно-комуністичних позицій.

Цей факт підкреслюємо для того, щоб навести перед очі, що скрізь і завжди, навіть серед найбільшого розгару безпосередньої революційної боротьби, ОУН продумувала над тим, як поширити її базу, як зробити визвольну справу України власністю цілого українського народу. Ця думка, що почала ширитися в часі війни під впливом освідомленої акції ОУН та відчуття її потреби в українській громадскості знайшла своє продовження в Координаційному Українському Комітеті, а потім в Українській Національній Раді на еміграції.

XVI. ЗБРОЙНИЙ СПРОТИВ ПРОТИ НІМЦІВ

В інструкції, що їй подано провідному активі ОУН ще перед початком німецько-совєтської війни, наголошено політичний бік боротьби, а не військовий. Було ясно, що спочатку треба створити масову базу націоналістичного руху на всіх Українських Землях, а аж тоді доцільна буде, за сприятливої міжнародньої обстановки, масова збройна боротьба на всій Україні за остаточне визволення. Проте та ж сама, вище згадана інструкція наказувала творити зразу невеликі військові загони і з'єднання та нагромаджувати засоби бойового характеру. Головним завданням цих з'єднань було давати охорону населенню і винищувати найбільше запеклих носіїв окупантського терору.

В перших днях серпня 1941 р. прибув до Львова Тарас Бульба-Боровець, Командувач Української Повстанчої Армії (УПА), "Поліська Січ", на розмову з членами ПУН. В цій розмові виявилось, що зорганізовані Бульбою військові частини Поліської Січі боронять ладу, порядку й життя населення в цілій Поліській Кітловині перед терором нечислених банд найрізнішого покрою.

В тому терені німців ще не було. Вони обійшли Полісся, посуваючись північним шляхом на Смоленськ і південним — на Київ через Рівне - Житомир. Але ясно було, що німецька

адміністрація незабаром “зацепиться” на Полісся. Для цього треба було переорганізувати Повстанську Армію і приготуватися до зустрічі з німецьким противником. А цього не можна було зробити без допомоги ОУН. Цю допомогу Бульба одержав. Йому приділено старшин, що взяли участь не лише в реорганізації, але й в заправі частин в боях.

В парі з цим ішла широка підготовка боєприпасів для неминучого зудару з німцями. Восени 1941 року гестапо викрило склади зброї ОУН на Житомирщині і перевело криваву розправу. Коли т. зв. уряд Стецька наказував збирати зброю на площах ітд., звідки її забирали німці, то члени ОУН платили головами за її магазинування для потреб проти окупантської боротьби.

В листопаді 1941 р. німці таки добрались до УПА. “Поліська Січ” і Тарас Бульба перейшли в підпілля, навесні 1942 УПА вже зводила бої з німцями. Тут була перша партизанська школа. Тут стало діяти представники ОУН поручник М-й, Михайло Шморгун (загинув у бою проти москалів), а згодом був приділений як сталий представник ОУН при Командуванні УПА Антін Баранівський (згинув в лютому 1943 р. в бою з большевицькою бандою). Щоб не стягнути прямого удару на себе, ані Бульба, ані ОУН в перших акціях не виступали явно. Конспірувались різно. Але Баранівський, як представник ОУН увів у сталий контакт з УПА всі боївки ОУН, що не лише школились, але

й зводили бої. Такі прізвища, як Кривоніс, або Хорват — широко відомі серед членством своїми бойовими подвигами.

В ім'я історичної правди мусимо сказати, що “бандерівці” не лише в той час не провадили партизанки, але ще й от. Бульбу лаяли в своїх летючках агентом Сталіна або Сікорського..

Головним тереном операцій Бульби були округи Рівне - Костопіль - Сарни. Тут боївки ОУН діяли в контакті з ними. Але в дальших теренах діяли вони самостійно. Літо 1942 р. застало збройні боївки ОУН в акції прискішеного вишколу й всесторонньої підготовки. Найважливішим осередком стає лісисто-гострий терен Дубно-Крем'янець — під керівництвом Білого та Блакитного.

Доки большевики були у відступі, вони не могли розвинути своїх дій на Україні. Вони підлещувалися до українських національних сил. Спеціально прилітав з Москви полк. Александр Александрович Лукін і намагався знеутралізувати українську партизанку. Він пробував спеціально заходжуватися коло Бульби. В розмові брали участь і Шморгун і Баранівський і всі спільно заявили, що в боротьбі з німцями стоїмо на непримирних позиціях, але й не менші наші вимоги і до Москви.

Большевики респектували спочатку українських партизан і тільки після Сталінграду в лютому 1943 р. почали розгортати широку військову лінію. Дійшло тут до справжньої українсько- большевицької війни, за якої згинуло

багато людей з УПА. Рівночасно німці почали нечуваний протиукраїнський терор на Волині. Відділи ОУН переводять вдалі акції як от визволення з в'язниці в Дубні (керував Обласний В. Р. Білий) та інші напади.

Головним тереном керівництва партизанкою ОУН став інспекторат П. Провідник Інспекторату склав плян, за яким створено три основних бази партизанських сил:

1. Крем'янецька — Блакитного;
2. Володимирська — Білого і
3. Рівенська — спільно з Головною Командою УПА Бульби.

Група 1. — мала завдання поширювати свої дії на Поділля напрямком на: Славута—Шепетівка—Кам'янець—Подільський;

Група 2. — на північ і Галичину;

Група 3. — на схід по лінії Коростень—Житомир—Київ—Чернігів. ОУН вважала партизанську боротьбу лише за один із засобів визвольних змагань.

ОУН творила партизанські загони на чолі з політично та військово вишкоченими старшинами, підстаршинами та рядовим складом, які здібні були на найбільші зусилля в найскладніших політично і стратегічно обставинах. Такі невеликі відділи легко можуть бути забезпечені зброєю, санітарним матеріалом, харчами. Вони здібні до найбільш швидких рейдів і найменш виставлені на удари ворогів.

Найближчим завданням таких загонів було:

- а) оборона місцевого населення перед німецьким, польським і большевицьким терором;

б) політично-пропагандивні рейди в тере-
нах, що вимагали викресання ненависти до
окупантів.

В умовах поновлення московської окупації
загони мали:

1. посилювати фермент в рядах большевиць-
кої армії та советського державного апарату;

2. популяризувати кличі національного та
соціального визволення в усьому "СССР";

3. залишатися зав'язком українських зброй-
них сил для революційних дій при догідній зов-
нішній чи внутрішній ситуації.

Партизанська діяльність розглядалася не
як засіб до негайного "творення держави", а
як засіб закріплення і перебудови передусім
політичних, а за тим мілітарних можливостей.

Доперва весною 1943 року і бандерівці, щоб
не лишились позаду, почали творити партизан-
ські загони. Але так, як досі були проти пар-
тизанки, так тепер почали її вважати абсолют-
ною розв'язкою проблеми визвольних змагань
і стали її роздмухувати до найбільшого, не ма-
ючи на те ні зброї, ні, що найважливіше, стар-
шин, ні моральної відповідальности, що в ре-
зультаті довело до катастрофи. Весною 1943
року вони тієї катастрофи не передбачали, а
на остереження не звертали найменшої уваги.

У висліді повстало три партизанські армії:

1. УПА от. Бульби;

2. Військові відділи ОУН під проводом
полк. А. Мельника і

3. Військові відділи бандерівців.

Такі були офіційні назви.

Бульба висунув пропозицію створити Національну Раду з усіх революційних українських угруповань, що керувала б збройною боротьбою, згідно з потребами української революційної політики. Всі військові частини він пропонував об'єднати в одній УПА, що матиме спільний штаб з представників усіх відділів. Бандерівці ні на одне, ні на друге не пішли, бажаючи змонополізувати все в своїх руках.

Тоді ОУН вислала свого політичного заступника Ждановича до Головної Команди УПА, втримуючи там рівночасно свою військову групу ч. 3. під командою поручника Волинця.

Україна знов стала полем бою. Партизанка боронила населення не лише проти німців. Німці діяли лише вдень. Вона боронила щочасно й щогодини проти польських і московських банд, що були скрізь.

Німецький наїздник відчув партизанку найдошкульніше. Жадна німецька машина, жаден транспорт не міг виткнутися з бази без сильної охорони. Це паралізувало транспорт, в'язало величезні сили, вимагало великих втрат.

Україна стала одним з найважливіших звен ланцюга, що затягався на шії гітлерівської Німеччини.

Щоб перехопити собі надзвичайну популярність УПА Бульби, бандерівці самих себе, свою партійну армію назвали УПА — неправильно оголошуючи, що в цій УПА об'єднане все, що є в українстві революційне.

Коли Бульба запропонував спільний штаб

українських збройних сил під назвою УПА — на це погодились не лише військові відділи ОУН полк. Мельника, але і відділи бандерівців, на чолі яких стояв пор. Сонар. Йшли переговори, які розвивались дуже добре, і на 22. 5. 1943 р. був призначений з'їзд політичних представників партнерів, що мали обговорити і перевести справу створення спільного штабу. Та в половині травня прибув на Волинь Лебідь-Рубан і ситуація нагло змінилася, заповідаючи катастрофу. Сонар в таємних обставинах загинув, а нового представника Лебідь на переговори не прислав. Так замкнено фіртку до порозуміння і спільної дії.

Лебідь рішив всіх змайоризувати. Вступивши на цей шлях, вживає метод авантурної гри, де платиться кров'ю тисячів найкращих бійців. В ім'я опанування “лісу” — він роздуває партизанку до найширших меж, вживаючи до того різних засобів: пропаганди, що грає на інстинкті українських мас до боротьби за свободу, примусову мобілізацію і т. д. І дійсно ліс заповнюється молоддю, яку Лебідь формує у відділи і тримає в дисципліні терором.

От. Бульба свою УПА переіменував у серпні 1943 р. Українську Народню Революційну Армію (УНРА), а відділи ОУН, коли не виступали під назвою УНРА, то виступали під назвою “Оборона України”.

Бандерівці з липня 1943 р. почали роззброювати всі непідпорядковані їм відділи. Тоді саме большевики перейшли в широкий наступ. До тих партизанів, що не хотіли визнати без-

глуздої концепції масового партизанського бандерівського діяння і підпорядкуватись їм, вони застосували терор. В умовах цього терору, в умовах большевицького наступу на ЗУЗ, вдалося створити і зберегти невеликі групи “Оборони України”, які діяли зі звуженими завданнями, узглядноючі політичні обставини, що насувались.

Уже з листопада 1943 року з партизанки ОУН почато відтягання в підпілля тих сил, які, з огляду на ускладнення нової політичної ситуації, ставали в лісі зайвими.

Для зміцнення бойової революційної дружби українського націоналізму з іншими народами, для створення міту братерства зброї завойованих Москвою народів, було намічено перекинення труп ОУН з двома лініями:

1. напрямом — Білорусь, Литва, Латвія, Естонія;
2. напрямом — Балкани.

Бандерівці за одне з своїх головніших завдань вважали нищити ті сили, що не йшли з ними. Лебідь видає безчисленні присуди смерті. Починає божевілля братовбивчої війни. Падають сотки “бульбівців” — між ними дружина Бульби. Та головна ненависть звернена проти ОУН. Крім десятків середнього і соток нижчого активу, падають д-р Ярослав Барановський і полк. Р. Сушко.

Обидва не лише члени ПУН, але й учасники визвольних змагань. Полк. Сушко був бойовим товаришем полк. Є. Коновальця і А. Мельника. За часів Центральної Ради брав участь в штур-

мі Київського Арсеналу, очолюючи невелику групу Січових Стрільців, роззброїв під Києвом вдесьятеро численіший большевицький загін. Брав участь в очайдушному рейці Ю. Тютюнника на Україну в 1921 році і зумів вирватися з вогневого кільця під Базаром, врятувавши з собою частину людей. Одна з найчільніших фігур УВО, військовик-практик. В його особі Україна втратила визначного фахівця військової справи, яких у нас надзвичайно мало.

Д-р Ярослав Барановський був людиною, що користалася найбільшим довір'ям вимагливого до всіх полк. Є. Коновальця. Визначався як прекрасний організатор підпілля, в минулому умілій керманіч студентського громадського життя. Про смерть Ярослава Барановського московське радіо дня 18. червня 1943 року з задоволенням повідомило, що, мовляв, він, як і Є. Коновалець, вбиті своїми націоналістами.

Обурення цими вбивствами сколихнуло українську опінію. Над могилою полк. Р. Сушка митрополит А. Шептицький устами пралата Куницького кинув клятву на братовбивників — та що було і є для Лебеда сумління?

В ударах проти провідництва ОУН долучились до Лебеда-Рубана і німці.

XVII. ЗАПІЛЛЯ ОУН

Підчас останньої світової війни було п'ять зон діяння націоналістичного руху, очоленого ПУН-ом.

Першою зоною були ОСУЗ. Там були передові позиції, пекло невгомного бою, терен найбільших жертв, величезного розмаху і розросту.

Друга зона — Галичина. Це було найближче запілля, вихідна база, джерело, звідки невпинно черпалися матеріальні і людські засоби для бою на сході.

Третя зона — було дальше запілля, завойовані німцями терени Західньої Європи, сама Німеччина, Італія. Звідси також ішли поповнення на терен бою. В основному тут скупчена була “важка артилерія” інтелектуалів, членів і симпатиків, що в разі успішного розгортання подій на Україні могли стати незамінною силою, кваліфікованою опорою в розбудові держави. Ця зона ставала також тереном діяння революційних кадрів ОУН, робітництва.

Четвертою зоною — були Англія, США, а також неутральні країни, як Швеція, Швейцарія, Еспанія, Аргентина, Бразилія тощо.

З четвертою — зокрема після оголошення війни Америці Німеччиною — ПУН мав зв'язки лише зрідка, і там дія йшла більш-менше самостійно, але на усталених націоналізмом принципах. Ця дія обмежувалася акціями вну-

трішньої пропаганди, пропаганди міжнародної і деяких окремих заходів дипломатичного порядку в обороні українства і української державницької ідеї.

П'ята зона — найважливіша й вирішальна на майбутнє — це зона поневоленої большевицької окупації, історію якої ще зарано висвітлювати.

В цьому розділі хочемо коротко схарактеризувати діяння ОУН в другій і третій зонах.

Організація весь час вказувала на потребу зберігати і розбудовувати сили широких мас до часу всенародного соборницького здвигу.

Тактику ОУН в Галичині характеризувала нелегальна відозва, що її тут подаємо:

“Будь обережний!

Уважай, щоб цей клаптик паперу не попав до рук непокликаних осіб!

Членам і прихильникам Націоналістичного Руху!

1. Де ви не були б і що не робили б — вдома чи поза ним, в Україні, чи поза нею, на праці українській чи чужій, на селі, чи в місті, в уряді, варстаті, чи в школі, на примусовій роботі, чи добровільній, при поліції, чи в чужому війську — все пам'ятайте, що ви є членами великої, колись вільної, славної та могутньої, сьогодні поневоленої, кров'ю і руїною позначеної Української Нації.

2. Знайте, що славу, могутність і державу здобудемо Українському Народові лише при допомозі Української Національної Революції.

3. Передовики Української Національної Революції були і є УВО - ОУН, що, кладучи ге-

роїські жертви, без жадного розголосоу і самохвали, йшли та йдуть крок за кроком наперед, що далше, то ближче до національного ідеалу — до Самостійної Соборної, від нікого незалежної Української Держави.

4. Тямте, що до останнього зудару з ворогами України ми мусимо виступити всі разом, з одніс юїдесю й одним чином! В такий час, як сьогодні “не сміє брат на брата йти у бій!”. Хто це робить, робить в користь ворогів. Всіх українців з’єднує одна ідея — здобути Самостійну Соборну Державу. Все, що нас роз’єднує — мусить відійти геть набік! Ми кличемо всіх українців під стяги одного Національно-Револуційного Фронту боротьби з ворогами України!

6. В зустрічі з чужинцями, прихильниками українській визвольній справі, з’ясовуйте, що в Європі не буде спокою, доки Україна по своїй волі не стане Самостійною Державою. З чужинцями у жодному випадку не говоріть про наше внутрішнє роз’єднання, та з’ясовуйте його, коли це конечно, як намагання ворогів України розбити нас знутри.

6. З ворогами України не вести жадних переговорів. З ними ми можемо “говорити лише на полі бою!

7. Будьте обережні на кожному кроці, в кожній ситуації! Ворог не спить! З незнаними людьми не говоріть про політичні справи.

8. Кожний день, кожду годину використуйте на призначену роботу для Визвольної Справи, на поглиблення знання! Кожний у своєму званні! Селяни, робітники, військовики,

науковці, адміністратори, промисловці, купці, ремісники, інженери, лікарі та всі інші! Україна в час національного зриву і в початках державного будівництва потребуватиме всіх вас, вашого розуму, вашого здобутого працею досвіду й знання, вашої дисциплінованости, вашої крові! Не марнуйте даром часу, не витрачайте даром здоров'я!

9. Може статись, що ви будете довший час без зв'язку, відомостей та вказівок. Знайте, що коли прийде час, вас найдуть і покличуть! Вмійте, хоч як це важко буде вам приходити, виждати до пригожої хвилини! Готуйтеся до цього! "Кінець діло хвалить!" Організуйте групи прихильників ОУН. Будьте піонерами визвольного руху України!

10. Ми звиваємо всіх вас: будьте готові на наш наказ, на наш заклик! За Україну! Ми переможемо, бо з нами Бог!

Хай живе Українська Національна Революція, що принесе визволення українському поневоленому і многострадальному народові!

Слава Україні!
Божеві Слава!

**XVIII. УВ'ЯЗНЕННЯ ГОЛОВИ ПУН ПОЛК.
А. МЕЛЬНИКА І ІНШИХ ЧЛЕНІВ ОУН.
СМЕРТЬ Д-РА О. КАНДИБИ.**

26. січня 1944 року Гестапо заарештувало більшу частину членів ПУН-у разом з Головою ПУН-у полк. А. Мельником.

Разом з тим переведено широкі арешти провідного активу ОУН в Україні, Німеччині, Італії, Чехії, Франції, Бельгії. Заарештовано було одним заходом кілька сот осіб. Втративши більшу частину українських теренів, німці ще не переставали вірити в те, що на Україну незабаром повернуться. Віра у винахід нової атомної зброї підтримувала в них певність, що вони осягнуть перемогу.

Одначе їм не вдалося і на цей раз і цими арештами спинити діяння організаційної машини ОУН. Кілька членів Проводу збереглися від арешту, хоч за ними, особливо за Олегом Кандибою (О. Ольжичем), заступником Голови ПУН, Гестапо пильно шукало.

Незаарештовані члени Проводу випустили відозву, в якій читаємо:

“Довершилося те, що віддавна заповідала лінія безоглядної німецької політики в Україні — тотальний удар по організованому українському політичному житті... Внутрішньо та зовнішньо-політична активність ОУН надто не-

покоїла націонал-соціалістичну Німеччину, що воліла в своїх цілях бачити українську націю аморфною та пасивною.

Але німецький уряд завівся.

ОУН від літ рахувалася з такими потягненнями й може їх прийняти без тривоги. Наша політично-організаційна дія на добро української державної справи й сама Організація лишаются незахитані.”

Слідство в справі ОУН показувало, що німецькі чинники розглядали Організацію як найнеприємнішого ворога, до того ж ворога політично найбільше кваліфікованого.

“Що роблять бандерівці, то не важко відразу спостерегти, ваші ж акції ми помічуємо вже по тому, як вони переведені.”

З неприхованою досадою нераз говорив ув'язненим штурмбанфюрер Волф, головний слідчий у справах ПУН-у. Між іншими справами дуже цікавили гестапівців зв'язки ПУН-у із зовнішньо-політичним світом.

Уповноважені ОУН, нелегально перейшовши кордони, прибули поза терени німецької окупації і там перед політичними колами репрезентували інтереси українства і звітти навізували зв'язки з українськими націоналістами Америки, а саме ред. Б. Кентржинський у Фінляндії, ред. Драган і Карманін в Еспанії.

В руки Гестапо потрапила й книга “Правда про Україну” фінською й шведською мовами, видана у Фінляндії. Книга докладно висвітлювала німецьку політику гноблення на Україні. Гестапівській агентурі вдалося встановити, що

матеріяли до цієї книги і кошти її видання вилано закордон Організацією. Найбільше обурювало поліційних посіпак те, що в одній із легальних газет, підпорядкованих німецькій цензурі, членові ПУН вдалося надрукувати позитивну рецензію на це антинімецьке самостійницьке видання. Так само лютило гестапівців те, що чільний націоналістичний публіцист проф. С. Онацький надрукував в "Українському Вістнику", видаваному в Берліні, статтю про цілковите банкруцтво італійського фашизму.

Над заарештованими звисала загроза жорстокої розправи, яка, безперечно, здійснилась би, коли б справи на фронті не пішли для Німеччини так зле.

В кінці травня 1944 року Гестапо перехопило рукопис "Революція рве кайдани". В цій праці було подано історію протинімецької боротьби ОУН на Сході з додатком великої кількості документальних матеріалів. Авторство книги гестапівці приписували д-рові О. Кандибі. Їм вдалося врешті потрапити на слід конспіративної квартири О. Кандиби у Львові. Тут вони його заарештували, відвезли до Саксенгаузена, люто катували і 9-го червня він загинув.

А Організація тим часом діяла далі.

Коли большевики займали останні українські села на західних окраїнах, Провід Українських Націоналістів доповнив інструктаж і припилював правильного розгортання боротьби в підсоветській дійсності.

Сконцентрування кількох мільйонів українців на роботах в Німеччині, виїзд на еміграцію великої кількості членства ставив перед Проводом Українських Націоналістів нові складні завдання. Треба було розташовувати членство на еміграції відповідно до грядучої повоєнної дійсності, організувати екзекутивний апарат і т. д.

Всі ці завдання в міру можливостей були виконані.

Особливу увагу звернено на пропагандивну роботу серед малосвідомого й несвідомого робітництва. Для цього підпільно видано брошуру "Політична абетка українця".

Не зважаючи на те, що частина Проводу й велика кількість провідного активу ОУН по-невірялась в німецьких тюрмах і концентраційних таборах, ОУН далі провадила виразно антинімецьку лінію в своїй пропаганді серед робітництва.

Політика вимагає принциповости. Маса слід виховувати в дусі непримирного обстоювання визвольних інтересів нації. Тому "Політична абетка українця" починалася антинімецькою пропагандою, порівнювала німецьке рабство із російським, аж далі у формі приступній для малоосвічених людей викладала історію України, політичні змагання українства та висвітлювала українські політичні перспективи.

В осені 1941 року, коли для німців стала актуальна діяльність ген. Власова, ОУН випустила антивласівську відозву, яку поширювано нашими людьми по робітничих таборах.

XIX. ПЕРЕД УПАДКОМ ГІТЛЕРІВСЬКОГО РЕЖИМУ І КІНЕЦЬ ВІЙНИ.

В жовтні 1944 року німці вирішили загра-ти також на українську карту. Вони випуска-ють з ув'язнення Степана Бандеру з його шта-бом, кілька тижнів пізніше полк. А. Мельника і частину українських політичних в'язнів.

Перед усіма українськими політичними чинниками вони ставлять домагання підтри-мати їх у боротьбі проти большевиків, невизра-зно обіцяючи змінити своє ставлення до укра-їнської проблеми.

Всі політичні чинники, сконсолідувавшись у такій складній ситуації, що склалася восені 1944 року, висовують на чоло сконсолідова-ного тіла полковника А. Мельника, доручуючи йому переговори з німцями.

В цей час у Відні відбувається конференція провідних кадрів ОУН. Конференція схвалює: ОУН ні на які переговори з німцями не піде!

Полк. А. Мельник ставить умовини, що їх німецька сторона не могла прийняти. Вслід за тим відхиляється він від переговорів. Він про-понує українським політичним чинникам усуну-тися від будь-яких розмов з німцями в полі-тичній площині. Одначе таку позицію поділя-ють не всі політичні групи. І тому спочатку грудня ініціативу переговорів беруть на себе круги УНР, видельговуючи для цього ген. Шандрука.

Гітлерівська Німеччина конає в останніх судорогах.

В першій половині квітня Полковник зі своїм найближчим оточенням опиняється на теренах, окупованих аліянтами. Вже 12. 4. 1945 р. представник ПУН-у подає в Головну Кватиру Аліянтів листа, яким освітлює становище і потреби українства в новій дійсності на німецьких теренах. В листі висунено було шість основних домагань:

1. Право азилу для всіх, хто з політичних міркувань не може повернутись на батьківщину;
2. створення можливостей розвивати свою діяльність у всіх галузях матеріального та духового життя (взаємопоміч, церква, преса тощо);
3. забезпечення можливостей праці;
4. допомогти українцям з боку УНРРА, Міжнародного Червоного Хреста;
5. можливостей виїзду емігрантів з Німеччини в інші країни Заходу, зокрема в Америку;
6. створення Українського Центрального Представництва у справах побутових і суспільно-громадських.

Лист був прийнятий представниками Аліянтської військової влади прихильно, наслідком чого справа піклування українцями зрушила з мертвої точки.

1. травня 1945 року в Сан-Франціско розпочалася організаційна Конференція Об'єднаних Націй.

2. травня Полковник А. Мельник надіслав Президентові Конференції Стеттініюсові телеграму, яка звучала так (подаємо в перекладі з французького оригіналу):

“До Його Ексцеленції

П. Едварда Р. Стеттініюса, державного секретаря, міжнародньої конференції в Сан-Франціско.

Дійшло до мого відома, що Україна є допущена на Конференцію. Українські патріоти можуть бути хіба тільки вдоволені з приводу визнання нашої країні права участі в міжнародньому житті. Восні умовини не дають мені змоги порозумітися з іншими українськими політичними групами відносно цієї події. Однак я не сумніваюся, що моя ініціатива та моя постава — знайдуть їхню повну згоду. Тому я дозволю собі звернути увагу Вашого Зібрання, що делегат уряду Советської України, хто б він не був, ніяк не заступає ідей та аспірацій Української Нації. Я можу висловити тільки свій жаль, що нагода виступити на міжнародньому форумі не може бути використана Україною національною, яка під большевицьким режимом і російським пануванням зведена до мовчанки та не має змоги виявити правдивого українського голосу.

Голова Проводу
Українських Націоналістів:
АНДРІЙ МЕЛЬНИК.”

Вищенаведеною телеграмою фактично дається вже початок нового, повоєнного періо-

ду українського життя. Висилаючи вище наведену телеграму полк. А. Мельник рівночасно починає заходи в напрямку консолідації всіх українських сил.

В новій дійсності це більш актуальне, як коли будь перед тим, більш потрібне. З останньої війни український нарід в цілому і політичні партії, угруповання з окрема, вийшли з такими болючими втратами, що марнували найменшу частину української енергії на внутрішні свари — це нечуваний злочин. Большевицька окупація всіх українських земель — ці втрати ще збільщує що дня, що години. Большевицькі тактичні ходи, з проголошенням України підметом закордонної політики вимагають ще більших зусиль українського табору для боротьби з широко розгорненим наступом ворога.

Націоналісти в особі полк. А. Мельника виступають з ініціативою. Публікація інж. О. Бойдуника: “ Нова дійсність і наші завдання ” викладає проєкт такої консолідації і потреби її та методи осягнення.

Полк. А. Мельник скликає в серпні 1945 р. конференцію в тій справі всіх діючих в той час політичних чинників, а саме запрошено: А. Лівіцького, С. Бандеру, лідера гетьманців. Всі прибули, лише С. Бандера не прибув — навіть не подавши причини, чому.

Метою конференції було довести до порозуміння і створити передумови для зложення одного керівного визвольного осередку. Одначе через брак всіх запрошених і через неви-

разне зовсім становище УНР конференція бажаних успіхів не принесла, хоча й стверджено пригожий ґрунт до цього.

* * *

Літом 1944 р. бандерівці створили Українську Головну Визвольну Раду (УГВР), яка ніби то була покликана УПА і наче б то є понадпартійною установою з прерогативами революційної української влади чи уряду. Твердження бандерівців, що до УГВР входять представники різних політичних напрямків, відкидається всіми існуючими угрупованнями.

Від самого початку виступала вона анонімно, без відкритого признання бодай одної особи, хочби з тих, що перебували в безпеці і спокоею на еміґрації. Дехто з її співтворців, як ось письменник Іван Баґрянйй, вийшли опісля з її складу. Правдиве обличчя УГВР, як політичної прибудівки бандерівської партії, відкрилось щойно п'ять літ пізніше, коли в бандерівській організації позначилися конфлікти і вона розкололася дальше на "бандерівців" і "угаверців". З пресової полеміки і з випущених обома сторонами різних комунікатів і спростувань українська громадськість довідалася про те, що до того часу було перед нею закрите: що УГВР — це була зашифрована бандерівська форма охопити своїми впливами широкі незорієнтовані круги української еміґрації.

Але ідея консолідації висунена полк. Мельником все ж здобула ґрунт. Приїзд о. д-ра Кушніра і його посередництво прискорили консолідацію. Дня 12. 3. 1946 р. почались переговори

всіх політичних напрямків і партій включно з бандерівцями. Після низки нарад дня 14. 6. 1946 р. було створено координаційний Український Комітет (КУК). Але 4. 9. 1946 р. представники бандерівців заявили що вони не візьмуть участі в працях КУК і почали пресову кампанію проти КУК.

Вісім політичних організацій об'єдналось в КУК з метою координації національно-визвольних зусиль і внутрішнього упорядкування українського політичного і громадського життя на засадах права і християнської моралі, демократії, з виключенням тотальних тенденцій і проявів терору. На пресові напади бандерівців КУК відповів другим комунікатом, де вияснив позиції ОУНС (бандерівців) і інших груп в справі консолідації. В цьому ж комунікаті стверджується, що "УГВР була створена лише для партійної політики ОУНС і що ніяка інша політична група, крім ОУНС, не брала і не бере участі в УГВР."

Не зважаючи на це "блискуче відокремлення" бандерівців, ідея координації українських політичних сил стала визначним і фактичним чинником, що оформлює українське життя і що безперечно відіграє роллю в переоцінці цінностей, яка завжди виникає після великих катаклізмів історії.

**
*

ОУН пройшла в роках війни неймовірно важкий трагічний шлях активної боротьби за національне визволення. Дістаючи удари з боку німців, москалів, поляків, мадярів, румунів,

зазнаючи підступних ударів з боку своїх, ОУН скривалася і усіяла трупами своїх членів не лише широкі простори українських земель, але й чужі простори Європи.

Та чистим і незаплямленим залишився прапор ОУН, незламною збереглася ідея українського націоналізму.

Під цей прапор, з цією ідеєю в серці, стануть до нового затяжного бою свіжі лави борців, сповнені жагою жертвенної боротьби та перемоги.

І переможуть!

ВТРАТИ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

за панування німецького імперіялізму в Україні
в роках 1941 до 1944.

В роках 1941—1944 Організація Українських Націоналістів втратила 4756 членів, в тому числі 197 членів вищого керівного складу, цебто починаючи від членів повітових керівництв, з того 5 членів Проводу Українських Націоналістів, іменованих на свої пости ще сл. покійним полковником Євгеном Коновальцем, та 6 крайових провідників поодиноких земель.

Члени Організації Українських Націоналістів, що згинули під німецькою окупацією, походили з різних земель, а саме: з Кубані, Наддніпрянщини, Волині, Галичини, Полісся, Карпатської України та Буковини. В тому більше як половину творять українці з Центральних та Східних Земель.

95% членів згинulo на території так званого Райхскомісаріату, що був під пануванням німецького садиста Еріха Коха. Це має своє коріння в тому, що ОУН поставила собі там основні суспільні та політичні завдання і там стратегічно лежав її головний фронт, коли Галичина та еміграція творили довший час своєрідне запілля підготовки кадрів та збереження певних резервів.

З усіх міст України найбільше членів зложили своє життя в Золотоверхому Києві, що в 1941 до 1943 роках був головним центром скупчення сил та серцем Організації і з нього йшли нерви до інших міст та районів Лівобережжя. Там у великій багряній піраміді жертв, що складається з 621 членів ОУН з усіх українських земель, віддали своє життя виконуючий обов'язок Пропагандивного Референта Проводу ОУН на Українських Землях Орест Оршан-Чемеринський та крайовий Провідник ОУН Домазар-Діброва, що, покритий ранами від двотижневих побоїв німецьких варварів, залишив на стінах Лукіянівки кровю написані слова: "Спливаю кровю — не зраджу тайни друзів!"

В 1941—1942 роках найбільше членів загинуло в німецьких тюрмах на Центральних Землях. Вони були закатовані, розстріляні чи загазовані в чорних німецьких возах смерті. Від початку 1943 року число втрат складається в першу чергу із вбитих у зв'язку з партизанською акцією на Волині і Поліссі.

Втрати ОУН в концентраційних таборах за дотеперішніми, ще не повними підчисленнями,

сягають сьогодні 132 членів. З них більшість згинула в концтаборах на Україні, а особливо великий відсоток припадає на “Маєрівські Дачі” біля Києва.

Членів ОУН, що попадали в руки німців, німці розстрілювали в більшості на місцях. Серед замордвоаних в німецьких концтаборах є заступник Голови Проводу Українських Націоналістів — сл. п. д-р Олег Кандиба-Ольжич.

Всі страхиття німецьких концтаборів поруч з десятками членів Організації пройшли в дуже важких умовах 7 членів Проводу ОУН з Головою Проводу полковником Андрієм Мельником та його дружиною.

Постій крітень 1946 р.

Використані матеріали.

А) До I., II. і III. видання:

1. "Українське Слово", Київ;
2. "Волинь", Рівне;
3. "Український Вісник", Берлін;
4. "Наступ", Прага;
5. "Пробоем", Прага;
6. "Українська Дійсність", Прага;
7. "Краківські Вісті", Краків;
8. "Націоналістична Пресова Служба" (НПС);
9. Підпільні видання ОУН;
10. Підпільні видання ОУНС (бандерівців);
11. Видання УНР;
12. Підпільна преса УПА, пізніше УНРА (отам. Бульба-Боровець);
13. Метелики УНРади (Київ - Львів);
14. Видання УГВР — бандерівців.

Б) До IV. видання:

15. Біла книга Проводу Українських Націоналістів, Постій 1940;
16. Б. Михайлюк. Бунт Бандери. На чужині 1950;
17. Ідея і чин, ідеологічний збірник 1940;
18. П. Боярський: Українська внутрішня політика;
19. "Самостійна Україна", Вінніпег - Чикаго, 1948—1950;
20. "Українське Слово", Париж, 1949—1950.

**ЖУРНАЛИ, ГАЗЕТИ І КНИЖКИ,
ЯКІ КОЖНИЙ ПОВИНЕН
ПРОЧИТАТИ:**

“САМОСТІЙНА УКРАЇНА”, місячник,
2491 Burnside Ave., Chicago 19, Ill.

“НОВИЙ ШЛЯХ”, півтижневик, Р. О. Вох 3093,
Winnipeg, Canada.

Передплата \$4.00 річно в Канаді,
\$5.00 поза Канадою.

“УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО”, тижневик,
3 rue du Sabot, Paris VI, France.

Передплата \$5.00 річно.

“НАШ КЛИЧ”, тижневик, 150 с. Maza, Buenos
Aires, Argentina.

Передплата \$4.00 річно.

“СЬОГОДНІ І ЗАВТРА”, 3. Книш, думки на-
ціоналіста, ціна 50 центів.

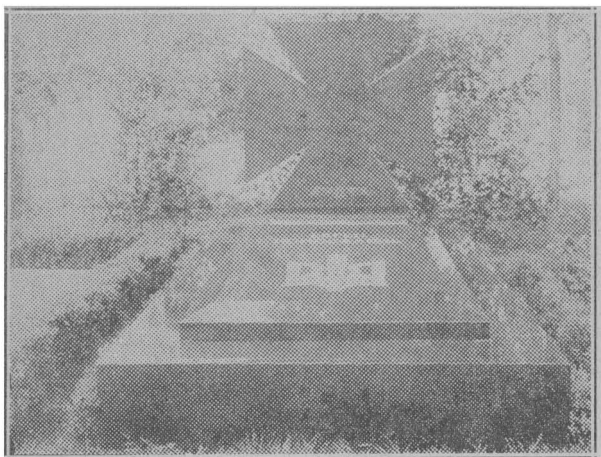
“ВАРШАВСЬКИЙ ДОГОВІР”, Б. Михайлюк,
ціна 50 центів.

“ДУХ, ЩО ТІЛО РВЕ ДО БОЮ”, 3. Книш,
ціна \$2.00.

Р. О. Вох 387, Winnipeg, Canada.

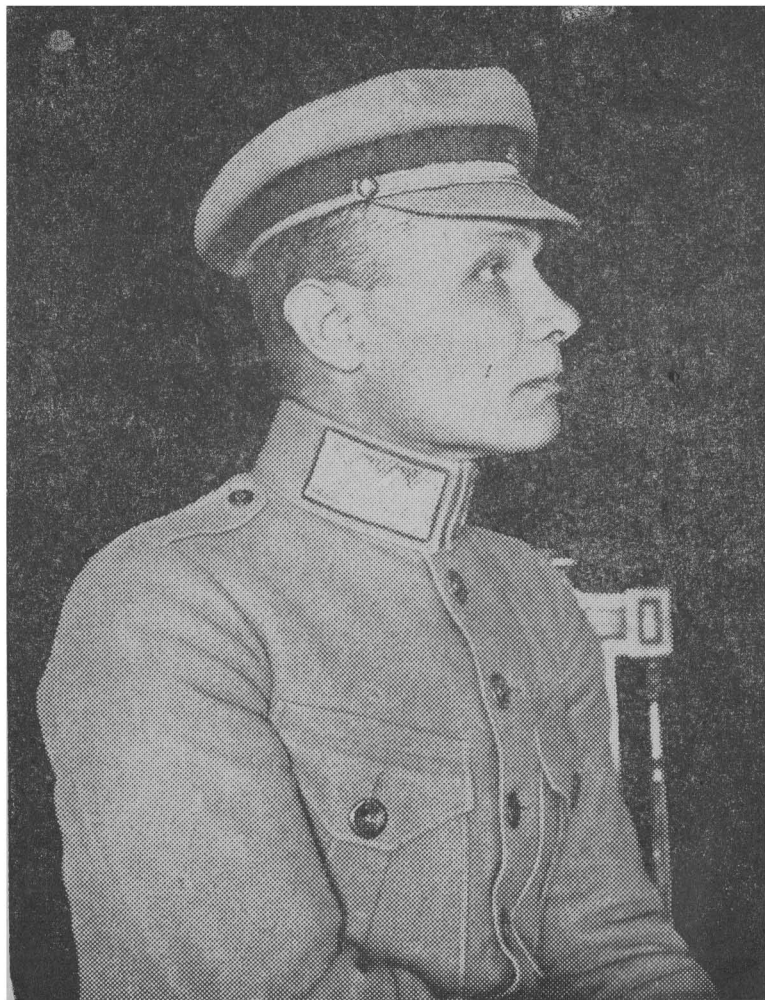
Полковник Євген Коновалець
I-ий Голова Проводу Українських Націоналістів

**Могила полк. Є. Коновальця з пам'ятником
в Ротердамі, в Голляндії**

Посмертна маска полк. С. Коновалца

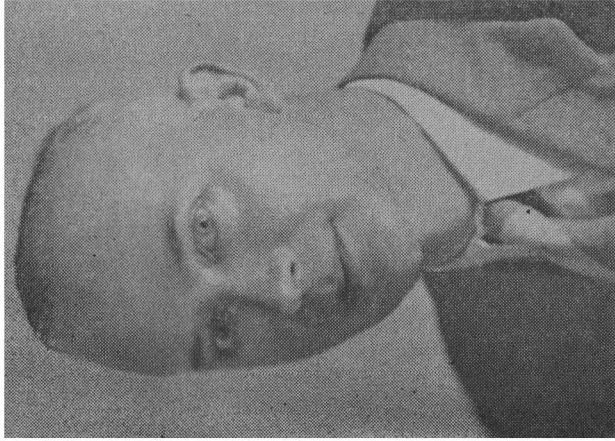
Ген. Віктор Курманович,
член Проводу Українських Націоналістів

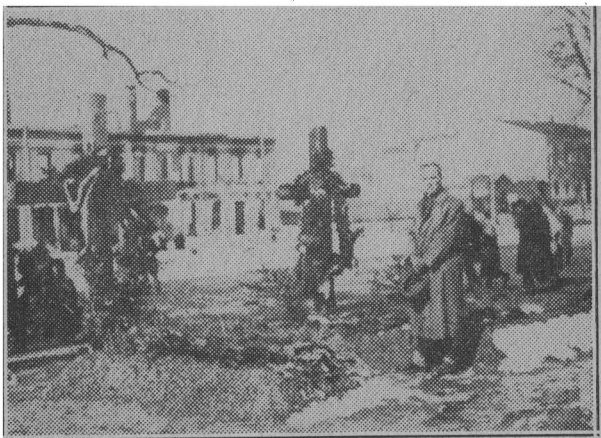
Ген. Микола Капустянський,
член Проводу Українських Націоналістів

Полк. Роман Сушко,
член Проводу Українських Націоналістів

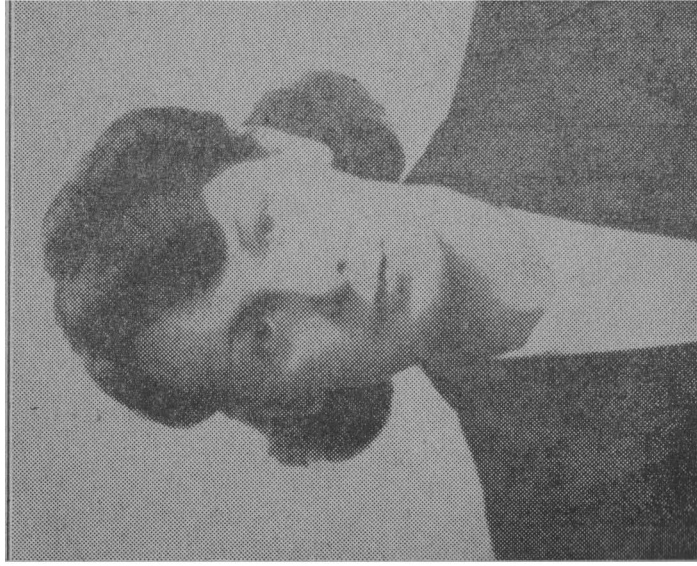
Сотник Омелян Сенник - Грибівський, Підполк. Микола Сдіборський,
члени Проводу Українських Націоналістів

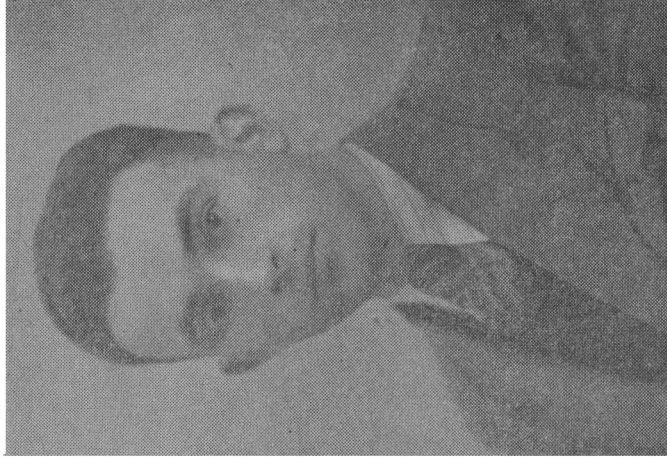
**Могила Сенка - Грибівського і Сціборського
коло Собору в Житомирі**

Д-р Олег Кандиба - Ольжич,
член Проводу Українських Націоналістів

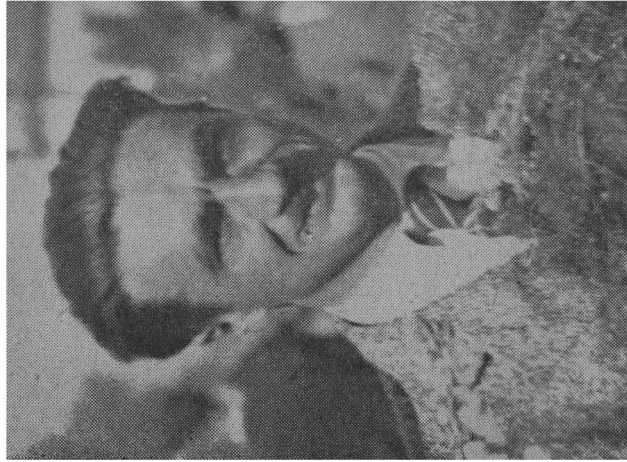
Олена Теліга
поетеса українського націоналізму

Орест Чемеринський - Оршан
член П. У. Н.

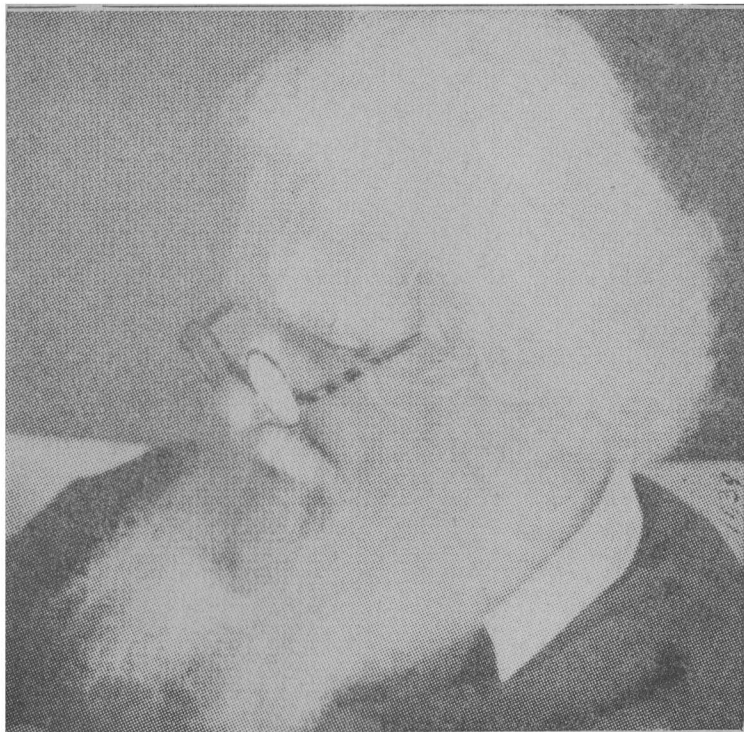
Іван Рогач,
визначний член ОУН.

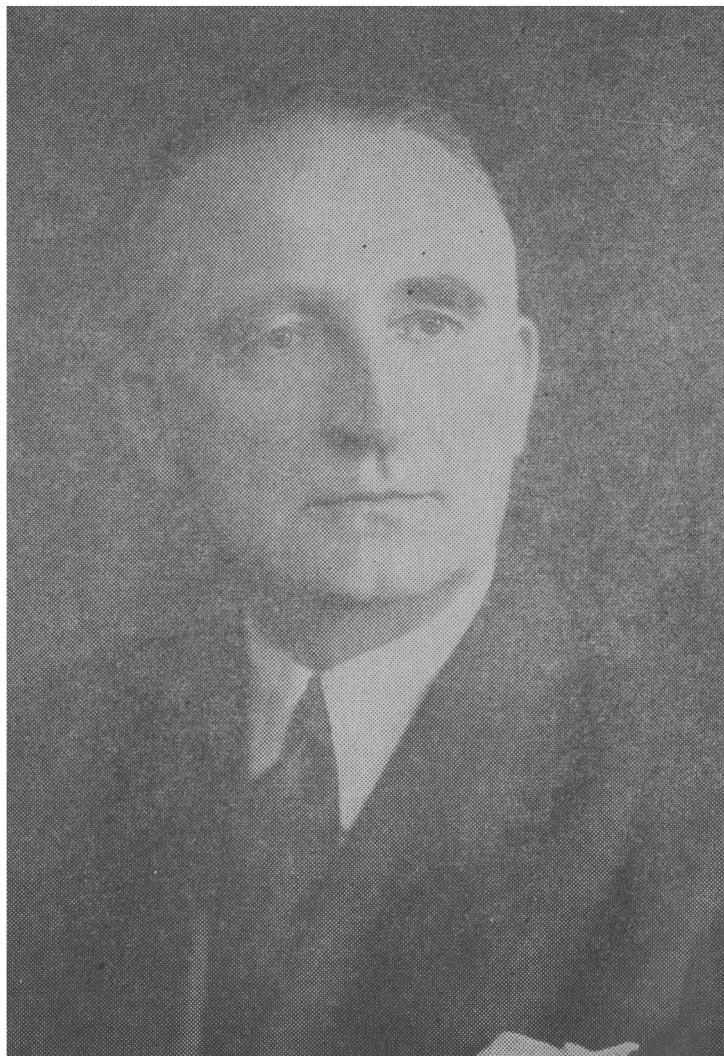
Д-р Ярослав Барановський,
член Проводу Українських
Націоналістів

о. Олександр Бласов,
визначний член ОУН.

Митрополит Андрей граф Шентицкий

Полковник Андрій Мельник,
Голова Проводу Українських Націоналістів

